

Συνέντευξη με τον κ. Τσουρδαλάκη Κων/νο
Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεδύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεδύμνου)
3 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:
Θεοδοσοπούλου Ειρήνη

Α΄ ΠΛΕΥΡΑ

- Ερ. Έχουμε την χαρά και τιμή να μιλάμε με τον κύριο Τσουρδαλάκη Κώστα, στις 3 Ιουλίου 2004, στο Τ.Ε.Ι. Ρεδύμνου. Κύριε Κώστα θα ήθελα να μου πείτε κατ' αρχήν πώς ασχοληθήκατε με τη λύρα; Σε ποια ηλικία και γιατί ασχοληθήκατε με τη λύρα;
- Απ. Ξεκίνησα να προσπαδώ να μάθω όταν ήμουν δέκα χρονώ, λίγο πριν φύγουμε απ' την Αυστραλία, στην Αυστραλία έχω γεννηθεί.
- Ερ. Καταρχήν να πούμε ότι γεννηθήκατε στη Μεμβούρνη.
- Απ. Στη Μεμβούρνη της Αυστραλίας γεννήθηκα, το '81. Και μεταναστεύσαμε το '91 γυρίσαμε πίσω στην Ελλάδα, στην Κρήτη, στο Ρέθυμνο.
- Ερ. Η καταγωγή σας είναι από πού;
- Απ. Η καταγωγή μου είναι από τις Μέλαμπες Ρεδύμνης, Αγίου Βασιλείου. Και οι δυο γονείς μου είναι από 'κει. Και λίγο πριν φύγουμε απ' την Αυστραλία θυμάμαι εκεί είχα ξεκινήσει να πιάσω κι εγώ τη λύρα γιατί έπαιζε κι ο πατέρας μου λύρα και τον έβλεπα κι ήθελα κι εγώ να δω τι είναι αυτή η λύρα ας πούμε. Από περιέργεια δηλαδή ξεκίνησα. Ήθελα να δω αν μπορώ να παίζω το Πότε θα κάμει ξαστεριά στη λύρα. Από περιέργεια, δηλαδή, ποια δάχτυλα να βάλω και πώς να το παίζω... Τραγουδούσα βέβαια, και πιο παλιά. Θυμάμαι κι ο παππούς μου, μου 'χε μάθει να το τραγουδάω αυτό το κομμάτι. Μου 'χε μάθει κι άλλα κομμάτια που δεν θυμάμαι, να τραγουδάω. Και μ' είχε βγάλει και στο ραδιόφωνο, εκεί έχει ένα ελληνικό ραδιόφωνο στην Αυστραλία, στη Μεμβούρνη. Και μ' είχε βγάλει, ούτε που είχα καταλάβει βέβαια εγώ ότι

ήμουνα στο ραδιόφωνο, αλλά... Είχα δηλαδή το μεράκι με τα κρητικά κι έβαζε κι ο πατέρας συνέχεια μουσική στο αυτοκίνητο, στο σπίτι κι είχα έτσι αναπτύξει τη μουσική παιδεία. Και εννιάμισι, δέκα χρονών, μου 'ρθε η φώτιση να πιάσω τη λύρα και να δω πώς παίζεται το Πότε θα κάμει ξαστεριά, κι από 'κει ξεκίνησα τέλος πάντων. Μετά ήρθαμε στην Ελλάδα και το είδα και πιο σοβαρά, ας πούμε. Όχι πιο σοβαρά ότι θέλω να γίνω κάποιος αλλά άρχισε να με πιάνει το μεράκι περισσότερο, να προσπαδώ να ακούω κομμάτια, να προσπαδώ να τα βγάλω. Κι έτσι τέλος πάντων ξεκίνησα.

Ερ. Ο πατέρας σας που έπαιζε λύρα, σας είχε πει ποτέ «Κώστα πιάσε να δεις πώς κουρδίζουν, πιάσε να δεις αν σ' αρέσει»;

Απ. Όχι, ποτέ. Ο πατέρας μου ποτέ δεν είπε να πιάσω να μάθω τη λύρα, ούτε έμμεσα ούτε άμεσα, δεν... Ούτε του αδελφού μου δηλαδή... Μοναχοί μας ξεκινήσαμε. Ούτε είχε σκοπό αυτός πιστεύω να μας βάλει να μάθουμε. Δηλαδή εγώ πιστεύω ότι το 'ξερε ότι θα πιάσουμε τη λύρα αλλά ήθελε να μας αφήσει μοναχοί μας να την πιάσουμε να μάθουμε. Ε.. Απλώς με το να ακούμε συνέχεια μουσική ξέρω 'γω, μπήκε μέσα μας η παράδοση και άδεια μας βγήκαμε κι εμείς μαθητές, λυράρηδες ξέρω 'γω.

Ερ. Από την οικογένεια άλλος έπαιζε όργανο;

Απ. Έπαιζαν. Ο παππούς μου έπαιζε λύρα και παίζει ακόμα.

Ερ. Ο οποίος ζούσε στην Αυστραλία ή εδώ;

Απ. Αυτός είχε κάνει την πρώτη μετανάστευση στην Αυστραλία και πήρε όλη την οικογένεια, τον πατέρα μου και τα αδέρφια του. Και είναι ακόμη στην Μελβούρνη. Δηλαδή από τότε που έφυγε δεν έχει γυρίσει. Έπαιζε αυτός λύρα, κι ο προπάππος μου, ο παππούς δηλαδή του πατέρα μου έπαιζε μαντολίνο και τραγουδούσε. Ο αδελφός του παππού μου έπαιζε λαούτο, ο οποίος πρόσφατα πέθανε κιόλας. Μετά, δεν έπαιζε κανείς άλλος όργανο από το δικό μας σόι. Α, κι είναι και ο ξάδερφος του πατέρα μου, ο γιος του αδελφού του παππού μου που παίζει λύρα. Ο Σήφης ο Τσουρδαλάκης, παίζει κι αυτός λύρα. Δηλαδή στην ουσία είναι ο πατέρας μου, είναι ο Σήφης, κι είναι εγώ κι ο Γιάννης που

- παίζουμε όργανα οι νεότεροι.
- Ερ. Ο Σήφης ο Τσουρδαλάκης μένει στη Μελβούρνη ή μένει εδώ;
- Απ. Ο Σήφης μένει στη Μελβούρνη αλλά τώρα προσπαθεί να 'ρθει εδώ στην Ελλάδα να μείνει. Έρχεται, μένει έξι - επτά μήνες, φεύγει, ξανάρχεται.
- Ερ. Εσείς ως παιδί, είχατε ακούσματα περισσότερο από τον πατέρα, από τον παππού, από ποιον;
- Απ. Από τον πατέρα κυρίως είχα τα ακούσματα αλλά πιο πολλά ακούσματα είχα από τις κασέτες. Δηλαδή απ' τον Σκορδαλό που έβαζε ο πατέρας μου, συνέχεια είχε Σκορδαλό. Όπου ήμασταν. Στο σπίτι, στο αυτοκίνητο. Στο αυτοκίνητο δεν θυμάμαι στιγμή που να μην είχαμε Σκορδαλό να παίζει. Κι ακόμα κι όταν μ' άφηνε στο αυτοκίνητο για να... Μα κι εγώ ήθελα να ακούω. Δηλαδή μ' άφηνε εμένα στ' αμάξι για να πάει να κάνει μια δουλειά και να γυρίσει και θυμάμαι άκουγα κι εγώ μοναχός μου. Ήθελα δηλαδή να ακούω. Δηλαδή μικρόβιο, είχε μπει μέσα το μικρόβιο και...
- Ερ. Τον προπάππου σας τον γνωρίσατε που έπαιζε μαντολίνο;
- Απ. Όχι, δεν τον πρόλαβα. Δεν τον πρόλαβα τον προπάππου μου αλλά ήτανε κι αυτός λέει, είχε μουσική παιδεία, τραγουδούσε. Γενικά, είναι στο σόι των Τσουρδαλάκηδων αυτό το... η μουσική φλέβα.
- Ερ. Ναι. Θα ήθελα να ρωτήσω, ο πατέρας σας πώς το πήρε όταν του είπατε ότι «ξέρεις κάτι; Μ' αρέσει η λύρα, θα ασχοληθώ με τη λύρα». Του άρεσε σαν ιδέα ή σκέφτηκε ότι θα μπλέξετε, ας πούμε, σ' ένα χώρο...;
- Απ. Δεν μιλήσαμε ποτέ με τον πατέρα μου «μπαμπά πήρα απόφαση θα παίξω λύρα, θα γίνω λυράρης». Κι ακόμα δεν το 'χω ούτε εγώ ούτε ο αδελφός μου αποφασίζει ότι... Δηλαδή... Εγώ σπουδάζω κιόλας τώρα και δε βλέπω τη λύρα σαν επάγγελμα, μόλις τελειώσω να κατεβώ εδώ να... Εντάξει, άμα τύχει για φίλους και γνωστούς δεν τίθεται ζήτημα. Κι εγώ μ' αρέσει να παίζω, για τους φίλους μου κυρίως μ' αρέσει να παίζω, όχι για επάγγελμα, για να βγάλω ή για να ζήσω τέλος πάντων απ' τη λύρα. Και δεν τέθηκε ποτέ ζήτημα με τον πατέρα μου, «μπαμπά, τώρα θα αρχίσω να μαθαίνω λύρα». Δηλαδή ήρθε

- φυσιολογικά. Ξεκίνησα λύρα, μετά μ' έβλεπε αυτός που 'παιζα, χαιρότανε, μετά κι ο αδελφός μου και... Ούτε είπε «σταματήστε να παίζετε λύρα» ούτε «να μάθετε» δηλαδή όλα ήρθανε από μοναχά τους χωρίς καμιά κατεύθυνση από κανέναν. Και συνεχίζουν έτσι.
- Ερ. Όταν ένας νέος άνθρωπος ασχολείται μ' ένα παραδοσιακό όργανο, οι φίλοι του τι λένε; Απ' τους φίλους σας τι έχετε ακούσει; Τους αρέσει αυτό το πράγμα; Ή να το πω κι αλλιώς: Στις κοπελιές αυτό πώς φαίνεται;
- Απ. Συνήθως υπάρχει ένας θαυμασμός. Συνήθως. Από άτομα που δεν παίζουν μουσικό όργανο, προς κάποια που παίζουνε μουσικό όργανο. Και ο θαυμασμός αυτός είναι ακόμη μεγαλύτερος όταν ο φίλος ή ο μη μουσικός ξέρει από μουσική και... Λέγοντας «ξέρει», ξέρει τα ακούσματα της συγκεκριμένης μουσικής που παίζω. Δηλαδή μια Κρητικιά θα με καταλάβει πιο εύκολα από μια μη Κρητικιά, παράδειγμα. Και μια Κρητικιά που ακούει κρητικά θα με καταλάβει περισσότερο από μια Κρητικιά που δεν ακούει κρητικά. Και υπάρχει βέβαια αυτός ο... Δηλαδή όσο περισσότερο ασχολείται ο άλλος με το αντικείμενο, τόσο περισσότερο αναγνωρίζει την αξία του καθενός και θαυμάζει και χαιρέται να σ' ακούει.
- Ερ. Να πω κάτι, έτσι, τραβηγμένο. Όταν, ας πούμε, στη Θεσσαλονίκη εσείς, όπου σπουδάζετε, παίζετε λύρα. Οι κοπελιές, ας πούμε, σας πλησιάζουνε περισσότερο ή φοβούνται ότι επειδή είσαστε και οργανοπαίκτης και λυράρης, έχετε πολλές κατακτήσεις, και «θα σας χάσουν» εντός εισαγωγικών; Υπάρχει δηλαδή τέτοιος φόβος; Γιατί στους παλιότερους ήτανε ένας φόβος αυτός.
- Απ. Όχι, δεν νομίζω ότι υπάρχει αυτός ο φόβος σήμερα. Σήμερα, οι γυναίκες γενικά θέλουνε κάτι ξεχωριστό, κάποιον να ξεχωρίζει. Και ο μουσικός ξεχωρίζει, ας πούμε, από κάποιον που δεν παίζει. Και τον πλησιάζουνε, χωρίς το φόβο αυτόν ότι θα τον χάσουν ας πούμε. Βέβαια πλησιάζοντας τον, δεν σημαίνει ότι θα κάνουν και κάτι, γιατί εξαρτάται απ' το χαρακτήρα. Αλλά το ότι παίζει κάποιος μουσική, όντως, τραβάει ας πούμε, τις κοπελιές χωρίς να σκέφτονται ότι «όχι, αυτός παίζει μουσική, άρα υπάρχει φόβος να τον χάσω κάποια

- στιγμή». Δεν έχω δει εγώ κάτι τέτοιο ακόμα.
- Ερ. Μάλιστα. Σε ποια ηλικία βγάλατε το πρώτο σας γλέντι;
- Απ. Τώρα, γλέντι σε πάλκο ή σε παρέα ας πούμε εννοείτε;
- Ερ. Δεν ξέρω κατ' αρχήν εάν έχετε παίξει σε πανηγύρια ή σε γλέντια.
- Απ. Στη Θεσσαλονίκη ξεκίνησα κάπως πιο... ας πούμε να βγαίνω μπροστά σε κόσμο. Γιατί όταν ήμουν εδώ στο Ρέθυμνο, είχα τις Πανελλήνιες, τα γράμματα, τα διαβάσματα και δεν ήθελα να το κυνηγήσω, να βγω δημόσια. Κι εκτός αυτού δεν θεωρούσα και τον εαυτό μου κάτι ξεχωριστό. Ούτε τώρα δεν τον θεωρώ αλλά τυχαίνει στη Θεσσαλονίκη και μας καλούν από 'δω, μας καλούν από 'κει. Δηλαδή στη Θεσσαλονίκη κυρίως ξεκίνησα πιο ταχτικά και εμφανίζομαι.
- Ερ. Έχει Κρητικούς στη Θεσσαλονίκη, έχει συλλόγους; Πού εμφανίζεστε;
- Απ. Έχει Κρητικούς, έχει συλλόγους. Έχει δυο μεγάλους κι έναν Σύλλογο Κρητών φοιτητών. Εγώ μόλις ανέβηκα στη Θεσσαλονίκη πήγα στους φοιτητές. Δηλαδή, θυμάμαι η πρώτη μέρα που βγήκα... Είχα πάει με τη μάνα μου για να βρούμε σπίτι και με μια κοπελιά που ξέραμε εκεί, πρώτη βραδιά πήγαμε στο Σύλλογο. Μετά φύγαμε, και ξαναγυρίζοντας μετά μόνιμα πλέον στη Θεσσαλονίκη, πρώτη βραδιά πήγα στο Σύλλογο και πήγαινα συνέχεια στο Σύλλογο. Εκεί πέρα με γνωρίσανε, κάναμε τις παρέες μας, παίζαμε λύρα και λαούτο, ξενύχτια... Ε, μετά άρχισα και γνωριζόμουνα και με γνωρίζανε, πήγα και στους άλλους Συλλόγους και μετά...
- Ερ. Συγνώμη που διακόπτω, οι άλλοι Σύλλογοι ποιοι είναι;
- Απ. Είναι η Παγκρήτιος Αδελφότητα Μακεδονίας και ο Λαογραφικός Όμιλος «Τα Αγρίμια». Άλλο χαρακτήρα βέβαια έχει ο κάθε σύλλογος απ' αυτούς τους δυο. Ο Σύλλογος «Τα Αγρίμια» είναι πιο πολύ χορευτικός σύλλογος, διδάσκει χορό δηλαδή. Η Παγκρήτιος είναι ο πρώτος Κρητικός Σύλλογος στη Θεσσαλονίκη, δεν θυμάμαι έτος ίδρυσης αλλά... πολύ παλιά. Και κάνει και κάποιες βραδιές κάθε Σάββατο ας πούμε παίζουνε... Στο χώρο που έχει παίζουνε κάθε Σάββατο μουσικοί, αναλόγως, το Σάββατο που... θα 'χουνε κανονίσει κάθε λυράρη.

- Δηλαδή μπορεί να παίξω εγώ ένα Σάββατο, το άλλο μπορεί να παίξει ένας άλλος λυράρης, μετά να 'ρθει τέλος πάντων η σειρά μου, και μοιράζονται τα Σάββατα.
- Ερ. Δεν είναι πάντως για φοιτητές.
- Απ. Η Παγκρήτιος είναι για μεγάλους, έρχονται βέβαια και φοιτητές. Γενικώς, σε κάθε Σύλλογο μπορεί να πάει όποιος θέλει. Αλλά οι φοιτητές συχνάζουνε στο φοιτητικό Σύλλογο. Βέβαια θέλω να πω ότι στους άλλους δύο Συλλόγους, στα χορευτικά, πάλι οι ίδιοι φοιτητές τα απαρτίζουν. Δηλαδή οι Κρητικοί που είναι στη Θεσσαλονίκη είναι περισσότεροι αυτοί που... Ή μάλλον δεν είναι πολλοί οι Κρητικοί που ασχολούνται με το αντικείμενο. Με συλλόγους μάλλον. Μπορεί να ασχολούνται με Κρητικά κι αυτά, αλλά σε Συλλόγους δεν έρχονται πολλοί Κρητικοί, σε σχέση με τον αριθμό που υπάρχουνε.
- Ερ. Όταν παίζετε ας πούμε στο σύλλογο, βλέπετε κάποια πράγματα που δεν σας αρέσουνε ή που λέτε «ο σύλλογος το χάλασε αυτό»; Ή στα χορευτικά που βλέπετε, όταν κάνουν εκδηλώσεις. Ως Κρητικός που ζει στην Κρήτη πολλά χρόνια, που έχει περάσει βέβαια κάποια χρόνια της ζωής του στην Αυστραλία, βλέπετε πράγματα που τα κάνουν και δεν συμφωνείτε; Ή λέτε «το 'χει παρατραβήξει εδώ», ή «αυτό δεν γίνεται έτσι»;
- Απ. Από άποψη χορού ή από άποψη χαρακτήρα και συμπεριφοράς εννοείτε;
- Ερ. Απ' όλες τις απόψεις. Καταρχήν από την άποψη του χορού. Έχουμε ακούσει πολλά για τους Συλλόγους, ότι κάποιοι σύλλογοι ας πούμε ίσως να είναι... κάποια πράγματα λίγο τραβηγμένα ή ότι κάποιοι κάνουν πολύ καλή δουλειά.
- Απ. Αυτά που ακούγονται πιστεύω ότι ισχύουνε. Δηλαδή έχω δει κι εγώ μερικά άσχημα πράγματα ας πούμε σε Συλλόγους, στους Συλλόγους πάνω στη Σαλονίκη. Αλλά τα καλά είναι περισσότερα απ' τα άσχημα οπότε δεν δίνουμε ιδιαίτερη σημασία, παραβλέπονται δηλαδή.
- Ερ. Δεν είναι ανάγκη να είναι απαραίτητως κάτι κακό. Μπορεί να είναι κάτι διαφορετικό. Που δεν γίνεται ας πούμε στην Κρήτη και γίνεται στο Σύλλογο. Κάτι διαφορετικό. Δηλαδή, παράδειγμα, να χορεύουνε διαφορετικά εδώ,

- διαφορετικά στο Σύλλογο και να λέτε «α, εδώ πέρα ας πούμε, τι είναι αυτό»; Διαφορετικό δηλαδή.
- Απ. Εντάξει, φυσιολογικό είναι ότι πάνω, στους Συλλόγους πάνω βέβαια, τα παιδιά που μαθαίνουν και χορεύουν δεν είναι μόνο Κρητικοί, είναι και μη Κρητικοί, στους Κρητικούς Συλλόγους. Και όσοι φοιτητές είναι πάνω και χορεύουνε, Κρητικοί φοιτητές, είναι οι καλύτεροι χορευτές. Οι υπόλοιποι, βέβαια, δεν έχουνε ζήσει τα Κρητικά και δεν μπορούν να τα πιάσουν, ας πούμε, όσο καλά τα πιάνουν οι ντόπιοι. Κι αυτό φαίνεται βέβαια. Άμα έρθει ένας Κρητικός και δει ένα χορευτικό Κρητικό, στη Παγκρήτιο ή των «Αγριμιών», θα δει ας πούμε κάποιες διαφορές. Αλλά πιστεύω ότι είναι ό,τι καλύτερο μπορούν να κάνουνε. Δηλαδή, και πάλι καλά που δεν είναι ας πούμε Κρητικοί και προσπαθούνε να χορέψουνε όσο καλύτερα μπορούνε.
- Ερ. Έχετε νιώσει ποτέ το συναίσθημα ότι σας μαγαρίζουν το χορό οι μη Κρητικοί;
- Απ. Ε...
- Ερ. Όχι στο Σύλλογο απαραιτήτως. Να είσαστε κάπου και να χορεύουνε και να πιάσω εγώ ας πούμε που είμαι Ρουμελιώτισσα να χορέψω και να νομίζετε εσείς...
- Απ. Μια φορά το 'χω νιώσει, πολύ σπάνια. Μια φορά το 'νιωσα που πήγα να παίξω σε ένα γάμο. Ήτανε νομίζω η νύφη Κρητικιά κι έμενε στη Θεσσαλονίκη. Ο γαμπρός δεν ήταν Κρητικός. Και κάνανε... θέλαν να 'χουν και κρητικά, είχανε και τα ποντιακά τους - αν ήταν Πόντιος ο γαμπρός, δεν θυμάμαι από πού ήτανε - και τα λαϊκά. Εκεί πέρα δηλαδή, στη Θεσσαλονίκη, έχουνε μισό - μισό, και τα λαϊκά. Κι εκεί, όταν πιάσαμε εμείς τα κρητικά δεν ήξερε κανείς να χορεύει, δεν είχε έρθει κανείς απ' την Κρήτη, και σηκώνονταν δυο κυρίες και χορεύανε το συρτό σαν τσιφτετέλι, ας πούμε. Κι εκεί λίγο, εντάξει, δεν σταμάτησα ας πούμε, δεν τσαντίστηκα, αλλά μου έμεινε, δηλαδή λέω «κοίτα να δεις τι κάνουνε» ας πούμε. Δεν... δηλαδή δεν θα στενοχωρηθώ όταν ο άλλος δεν ξέρει και... Εντάξει, αφού δεν ξέρει δεν τον κατηγορώ ας πούμε. Αλλά όταν κάποιος ξέρει και το χορεύει λάθος ή δεν προσπαθεί να το μάθει σωστά τότε

- θεωρώ ότι το μαγαρίζει το χορό.
- Ερ. Περιπτώσεις όπου να βλέπετε και να ξεχωρίζετε αμέσως ποιος είναι από το Ρέθυμνο ή ποιος είναι από την Κρήτη γενικότερα και ποιος είναι ξένος, ας πούμε;
- Απ. Σαν άνθρωποι;
- Ερ. Ναι, μόνο και μόνο όταν παίζετε λύρα και βλέπετε και χορεύουνε. Αυτό γίνεται; Τους ξεχωρίζετε μέσω του χορού;
- Απ. Ναι, όταν οι χορευτές... όταν παίζω εδώ πέρα πιστεύω θα τους ξεχωρίσω. Αλλιώς χορεύουν οι Χανιώτες, αλλιώς χορεύουν οι Ρεθυμνιώτες και ξέρω να τους ξεχωρίζω. Τους Ηρακλειώτες τώρα, δεν ξέρω, δεν τους έχω ας πούμε αποτυπώσει αλλά οι Χανιώτες ξεχωρίζουν με τους Ρεθυμνιώτες. Οι Χανιώτες είναι λίγο πιο κοφτοί και θέλουν κι άλλη μουσική για να χορέψουν. Θέλουν βιολί, πιο κοφτό παίξιμο ενώ οι Ρεθυμνιώτες έχουνε έτσι ένα πιο, πιο... περίεργο, δύσκολο να το περιγράψω, πιο λεβεντίστικο να πω; Πιο σεμνό κι όχι τόσο άγριο όσο οι Χανιώτες αλλά όμορφο. Και τους ξεχωρίζεις.
- Ερ. Το ίδιο ισχύει και για το παίξιμο της λύρας;
- Απ. Στο παίξιμο, ναι, αλλιώς παίζουν οι Ρεθυμνιώτες. Οι Χανιώτες δεν είχανε πολλούς λυράρηδες παλιά. Σήμερα παίζουνε παντού λύρα. Το βιολί δηλαδή που παίζόταν παλιά στα Χανιά τείνει να εκλείψει σήμερα και... εντάξει, βιολί αλλιώς παίζανε, άλλη μουσική παίζανε με το βιολί, άλλη μουσική παίζανε με τη λύρα. Και στο Ηράκλειο βέβαια που παίζανε λύρα, είχανε διαφορετικό τρόπο παιξίματος απ' ότι στο Ρέθυμνο.
- Ερ. Τι διαφορετικό κάνουν ας πούμε; Μεταξύ Ηρακλείου και Ρεθύμνου; Το ρεπερτόριο είναι διαφορετικό;
- Απ. Το ρεπερτόριο έχουν... Εκεί κατ' αρχήν είχαν το μαλεβιζιώτη που παίζανε, περισσότερα γυρίσματα στο μαλεβιζιώτη. Εμείς στο Ρέθυμνο ήμασταν στα συρτά ας πούμε, είχαμε προσδεύσει πολύ με το Θανάση το Σκορδαλό και με τον Κώστα τον Μουντάκη που... Τώρα, έχουνε διαφορά αλλά είναι δύσκολο να την περιγράψεις ας πούμε.

- Ερ. Να το πω πιο απλά. Παίζουνε κοντυλιές εδώ στο θαυμά που παίζουνε κοντυλιές ας πούμε στο Ηράκλειο;
- Απ. Σήμερα πλέον παίζουνε παντού το ίδιο. Σήμερα. Δηλαδή και στα Χανιά θα δεις που παίζουνε συρτά, στο Ρέθυμνο συρτά, στο Ηράκλειο συρτά. Μόνο στο Λασιδί παίζουνε περισσότερο κοντυλιές. Αν κοιτάξουμε παλιά όμως, απ' όσα ξέρω κι εγώ, παλιά παίζανε... στο Λασιδί παίζανε πολλές κοντυλιές και πεντοζάλια, στο Ηράκλειο παίζανε μαλεβιζιώτη και συρτά, στο Ρέθυμνο πολλά συρτά και σούστες ενώ στα Χανιά παίζανε πεντοζάληδες και συρτά. Βέβαια ο κάθε νομός με το δικό του τρόπο, έτσι; Στα Χανιά παίζανε πιο κοφτά το συρτό και πιο άγρια, στο Ρέθυμνο με τον τρόπο που σας είπα, και μετά από 'κει και πέρα, Ηράκλειο και Λασιδί, δεν είχανε πολύ παράδοση στα συρτά και ακολουθούσανε... παίρνανε δηλαδή από το Ρέθυμνο και τα Χανιά, αλλά πιο πολύ απ' το Ρέθυμνο, το στυλ και τον τρόπο που παίζανε. Δηλαδή, εγώ θεωρώ ότι μουσική παράδοση είχε περισσότερο το Ρέθυμνο και τα Χανιά, λιγότερο το Ηράκλειο, και το Λασιδί είχε άλλη μουσική παράδοση. Δηλαδή στο Λασιδί είχανε τις κοντυλιές και μου θύμιζε κάπως σαν νησιώτικα να παίζανε. Δηλαδή έχω ακούσει που παίζουνε συρτό και τον παίζουνε τελείως διαφορετικά απ' ό,τι Χανιά και Ρέθυμνο. Κι ακούγεται σαν νησιώτικο. Δεν ξέρω βέβαια πού οφείλεται αυτό αλλά κάθε νομός τα δικά του χαρακτηριστικά.
- Ερ. Ναι. Μέσα στο νομό Ρεθύμνης υπάρχουνε χαρακτηριστικοί τρόποι παιξίματος; Δηλαδή αλλιώς παίζει ένας που είναι από την επαρχία Αγίου Βασιλείου ξέρω 'γω, από κείνες τις περιοχές, Σπήλι και τα λοιπά ή αλλιώς παίζει ένας που είναι από την πόλη του Ρεθύμνου, αλλιώς θα παίζει ένας που είναι απ' τις Μέλαμπες; Θα το ξεχωρίσετε δηλαδή απ' το άκουσμα και μόνο;
- Απ. Σήμερα, τα παιδιά που μαθαίνουνε, κατά τη γνώμη μου, παίζουνε πάνω - κάτω όλοι έχουνε το ίδιο περίπου στυλ. Γιατί δεν έχει ο καθένας ακριβώς το ίδιο στυλ αλλά έχουνε πρότυπα νεότερους καλλιτέχνες, απ' ότι τους παλιότερους, Σκορδαλό, Μουντάκη και τα λοιπά. Πιστεύω ότι οι σημερινοί νέοι έχουνε ως πρότυπα νέους καλλιτέχνες κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα να

έχουνε πάνω - κάτω όλοι το ίδιο στυλ. Δηλαδή, θεωρώ ότι δεν είναι πολύ καλό αυτό, δεν το θεωρώ θετικό. Και σήμερα δηλαδή άμα ακούσεις νέους καλλιτέχνες δεν θα ξεχωρίσεις από πού είναι. Ξέροντας ότι είναι απ' το Ρέθυμνο. Οι παλιότεροι λυράρηδες, πάλι δεν μπορώ να τους εντάξω ως πούμε ανά επαρχία, αλλά ο κάθε καλλιτέχνης είχε το δικό του προσωπικό στυλ. Δηλαδή... Μόνο θα πω λίγο για τον Άη Βασίλη, ότι ο Άη Βασίλης ήτανε λίγο... είχε ένα άλλο στυλ. Διαφορετικό από ό,τι του Ρεθύμνου, του Μυλοποτάμου και του Αμαρίου. Λίγο ξεχώριζε ο Άη Βασίλης.

Ερ. Σε τι;

Απ. Στον τρόπο παιξίματος.

Ερ. Ήτανε δηλαδή πιο κοφτά, με περισσότερα στολίδια, με τι;

Απ. Πιο στετά. Πιο γεμάτο. Πιο γεμάτες οι κοντυλιές, στα συρτά κυρίως. Και πολλά συρτά στον Άη Βασίλη.

Ερ. Τι εννοείτε «πιο στετά»;

Απ. Δηλαδή, όχι πολλές δοξαριές. Ε... Είναι περίεργο να το περιγράψεις με λόγια. Ενώ ο Μουντάκης που ήταν απ' το Μυλοπόταμο έπαιζε πολλές δοξαριές. Στο Ρέθυμνο πιο παλιά που είχαμε Λαγό, Καρεκλά... Δύσκολο, δύσκολο να το περιγράψω.

Ερ. Παίζουν τους ίδιους σκοπούς αλλά με διαφορετικό τρόπο;

Απ. Ναι, με διαφορετικό τρόπο.

Ερ. Γεμίζουν δηλαδή περισσότερο κάθε δοξαριά με περισσότερα δάχτυλα ή όχι;

Απ. Παίζουν τον ίδιο σκοπό με διαφορετικό τρόπο. Κι αυτό βέβαια δεν οφείλεται στη φιλοσοφία του Άη Βασιλιώτη, αλλά οφείλεται στους καλλιτέχνες που είχε βγάλει ο Άη Βασίλης, που εμμέσως από 'κει και πέρα, απ' αυτούς και μετά ακολούθησαν οι νεότεροι και ακολούθησαν τους συγκεκριμένους. Και για αυτό δηλαδή έχουν αυτόν τον τρόπο. Δηλαδή ίσως ξεχώρισε κάποιος παλιότερος κι από 'κει πήρε μετά ο Σκορδαλός, πήρε ο Σταματογιάννης, ο Σηφογιωργάκης, όλοι αυτοί κι έχουν αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο παιξίματος. Που σήμερα βέβαια δεν ξεχωρίζει πάρα πολύ δηλαδή από τους υπόλοιπους Ρεθυμνιώτες αλλά έχει

- μια μικρή διαφορά. Δηλαδή, δεν είναι κάτι, δεν είναι η τεράστια διαφορά.
- Ερ. Εσείς όταν ακούτε ας πούμε ένα δίσκο για παράδειγμα, μια ηχογράφιση, μπορείτε να πείτε, «α, αυτός είναι ο Σηφογιώργης. Ο άλλος είναι ο Κλάδος».
- Απ. Ναι, στους παλιότερους βέβαια.
- Ερ. Στους παλιότερους.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Στους σημερινούς;
- Απ. Στους σημερινούς, μόνο αν ξέρω κάποιο κομμάτι, αν ξέρω ποιος το 'χει παίξει, θα μπορώ να ξεχωρίσω. Απ' τον τρόπο παίξιματος δύσκολα ξεχωρίζουν σήμερα, δηλαδή εγώ δύσκολα τους ξεχωρίζω. Μόνο δυο - τρία ονόματα μπορώ να ξεχωρίσω. Το Μανώλη τον Αλεξάκη, το Μιχάλη τον Αλεφαντινό... Ο Μανώλης ο Αλεξάκης ο οποίος είναι απ' το Λασίδι.
- Ερ. Και ζει εδώ στο Ρέθυμνο;
- Απ. Όχι, στο Ηράκλειο ζει αυτός.
- Ερ. Αλλά μιλάμε τώρα για το Ρέθυμνο, για τις διαφορές που βλέπετε μεταξύ λυράρηδων εδώ, τις περιοχής σας.
- Απ. Ε... Δεν παίζουνε πολύ διαφορετικά ο ένας απ' τον άλλο, δεν έχουνε δηλαδή ένα ξεχωριστό χρώμα, πολύ ξεχωριστό. Έχουνε ένα χρώμα, παρόμοιο χρώμα ο ένας με τον άλλον.
- Ερ. Τι νομίζετε ότι πρέπει να 'χει, ποιο χαρακτηριστικό πρέπει να 'χει κάποιος για να μείνει ως μεγάλος λυράρης; Όταν μεγαλώσετε, μετά από πενήντα χρόνια. Ποιος είναι ο τρόπος δηλαδή που θα αφήσετε ένα όνομα, και θα λένε «ο Τσουρδαλάκης ο Κώστας»; Τι πρέπει να κάνετε;
- Απ. Κατ' αρχήν, για μένα, για να μείνει κάποιος λυράρης, λαουτιέρης, στην ιστορία, πρέπει κατ' αρχήν να παρουσιάσει κάτι καινούργιο, και στον τρόπο παίξιματος και σαν σύνθεση. Δηλαδή πρέπει να δημιουργήσει. Και να είναι τεχνίτης, να μην είναι δηλαδή... Να είναι... Να μην είναι κάποιος μέτριος λυράρης. Να παίζει πολύ καλά, κι αυτό που παίζει να το παίζει σωστά. Δηλαδή οι βάσεις του να είναι απ' την παράδοση, να 'χει δηλαδή βάσεις στα

παλαιότερα ακούσματα, αλλά επιπλέον να βάλει κάτι δικό του, καινούριο, που δεν υπήρχε μέχρι εκείνη τη στιγμή στην κρητική μουσική, να παίζει τεχνικά, και να προσφέρει και καινούργιους σκοπούς, καινούργια τραγούδια. Δηλαδή, εγώ πιστεύω για να μείνει κάποιος, πρέπει να δώσει ένα δικό του στυλ, προσωπικό, καινούργιο, που βασίζεται στην παράδοση, να μην είναι δηλαδή κάτι... σκυλάδικο, ας το πω έτσι, κι εμπορικό, να 'ναι παραδοσιακό, να δημιουργήσει κάποια κομμάτια ή να παίζει παλαιότερα κομμάτια με καινούργιο τρόπο. Κι αυτό μπορεί να το πει κανείς «δημιουργία». Ναι μεν δεν είναι δικό του κομμάτι αλλά δημιουργεί παίζοντας το με το δικό του τρόπο. Και να παίζει καλή λύρα, να παίζει τεχνική λύρα, δηλαδή γλυκιά, στετή, να 'χει κάποια χαρακτηριστικά δηλαδή η λύρα του, να μην είναι δηλαδή μέτρια λύρα. Αλλιώς, δεν νομίζω να μείνει στην ιστορία.

Ερ. Αυτοί οι άνθρωποι όλοι που..., λέμε, ο Σηφογιώργης, ο Κλάδος, ο Γεράσιμος ο Σταματογιαννάκης, ο Ροδινός πολύ παλιότερα βέβαια, ο Καρεκλάς, ο Λαγός, τι νομίζετε ότι κάνανε και μείνανε απ' αυτά που λέτε;

Απ. Όλα.

Ερ. ... και μείνανε, ας πούμε; Στολίζαν περισσότερο; Βγάλαν καινούριες συνθέσεις;

Απ. Πρώτον είχε ο καθένας το προσωπικό του και διαφορετικό χρώμα. Δεύτερον, ο καθένας έπαιξε ένα σκοπό που - τουλάχιστον ένα σκοπό δηλαδή - καθένας βέβαια παραπάνω από ένα σκοπό έχει αφήσει στην ιστορία, που λες ότι «αυτόν τον έχει παίζει ο Λαγός, αυτόν τον έχει παίζει ο Καρεκλάς, ο Ροδινός, ο σκοπός του Σηφογιώργη». Κι έχει μείνει έτσι ένας σκοπός. Κι επιπλέον ήταν δεξιοτέχνες. Δεν ήταν δηλαδή μαθητές και πρωτάρηδες. Δηλαδή, τα 'χαν όλα αυτά τα στοιχεία. Αλλιώς δεν υπήρχε περίπτωση να μείνουνε.

Ερ. Εσείς ποιον έχετε σαν πρότυπο;

Απ. Σαν πρότυπο.

Ερ. Έχετε τον πατέρα σας, έχετε το Σκορδαλό, έχετε κάποιον άλλο;

Απ. Το Σκορδαλό έχω σαν πρότυπο, για να μάθω λύρα. Δηλαδή βλέποντας κι ακούγοντας το Σκορδαλό, βλέποντας σε βιντεοκασέτα, δεν τον πρόλαβα πολύ,

ζωντανά.

Ερ. Τον είχατε δει ζωντανά κατ' αρχήν;

Απ. Ζωντανά τον είχα δει κάνα δυο φορές αλλά ήμουνα μικρός και δεν καταλάβαινα τότε λεπτομέρειες. Αλλά κυρίως απ' το Σκορδαλό έχω επηρεαστεί κι απ' αυτόν έχω μάθει αυτά που έχω μάθει και λιγότερο από άλλους. Έχω βέβαια πάρει χαρακτηριστικά κι από άλλους, ας πούμε, από Μουντάκη κι από παλαιότερους, αλλά κυρίως από το Σκορδαλό. Δηλαδή ο Σκορδαλός ήταν ο δάσκαλος μου, είναι ο δάσκαλός μου, ακόμα.

Ερ. Ναι, κι είναι και πολύ ωραίο αυτό που λέτε «είναι ακόμα ο δάσκαλός σας», ενώ ο άνθρωπος έχει φύγει απ' τη ζωή.

Απ. Ναι, δηλαδή ακόμα έχω να μάθω απ' αυτόν πράγματα. Και άμα κάποια στιγμή αρχίζω και νιώθω ότι έχω φτάσει σε ένα επίπεδο, ας πούμε αξιόλογο, τότε θα χαράξω το δικό μου δρόμο. Δηλαδή και τώρα πλέον παίζω κάποια πράγματα, δεν παίζω ακριβώς σαν το Σκορδαλό αλλιώς θα 'μουνε Σκορδαλός, αλλά πιστεύω ότι έχω ακόμα κάποια πράγματα να μάθω απ' το Σκορδαλό, και από 'κει και πέρα, όταν πλέον πιστεύω ότι έχω πάρει αυτά που θέλω, θα βάλω και το δικό μου δρόμο, τα δικά μου χαρακτηριστικά μέσα, επιπλέον δηλαδή χαρακτηριστικά. Γιατί δε θέλω να μείνω απλώς ένας αντιγραφέας του Σκορδαλού, θέλω να δώσω κι εγώ κάτι δικό μου αλλά θεωρώ ότι για να φτάσω σ' ένα σημείο να δώσω κι εγώ κάτι δικό μου, πρέπει να 'χω φτάσει σ' ένα επίπεδο μουσικό. Οπότε, μέσω του Σκορδαλού φτάνω σ' ένα επίπεδο μουσικό, και μετά, που θα 'χω τη σωστή μουσική κρίση και δεξιοτεχνία - αν φτάσω βέβαια εκεί-, τότε θα χαράξω το δικό μου δρόμο.

Ερ. Δηλαδή εσείς τώρα πιστεύετε ότι δεν έχετε ήδη χαράξει έναν δρόμο δικό σας;

Απ. Ολοκληρωθεί.

Ερ. Έχετε δικό σας στυλ ας πούμε, όταν παίζετε; Πώς το βλέπετε εσείς για τον εαυτό σας;

Απ. Έχω το δικό μου στυλ αλλά δεν είναι... έχει... Δηλαδή φαίνεται ότι είναι... φαίνεται ότι έχει πολλά χαρακτηριστικά απ' το Σκορδαλό. Δηλαδή κάποιος αν

μ' ακούσει, θα πει ότι παίζω, ότι προσπαθώ να μοιάσω του Σκορδαλού. Αλλά δεν θέλω να μείνω έτσι ας πούμε, να προσπαθώ πάντα να μοιάσω του Σκορδαλού. Θέλω κάποια στιγμή, όταν θεωρήσω ότι πλέον έχω φτάσει σ' ένα επίπεδο, ότι θα μπορέσω να κάνω κι εγώ τα δικά μου πράγματα. Αν βέβαια μπορέσω, γιατί μπορεί και να μην είναι στο χέρι μου, στις δυνατότητες μου. Αυτό εξαρτάται κι απ' τη δουλειά, το χρόνο που θα αφιερώσει κάποιος, κι απ' το ταλέντο που έχει. Γι' αυτό λέω ότι μπορεί να μη μπορέσω, ας πούμε.

Ερ. Να ρωτήσω και κάτι άλλο. Δικούς σας σκοπούς έχετε βγάλει;

Απ. Ναι, έχω βγάλει μερικούς, αλλά δεν τους έχω ολοκληρώσει ας πούμε, για να πω ότι έτσι θα... Δηλαδή μπορεί να τον παίξω έτσι τη μια μέρα, μετά από πέντε, έξι - εφτά μήνες να πω «α, θα του κάνω κι αυτό το έξτρα πράγμα», ας πούμε. Μόνο ένα σκοπό έχω έτσι, ολοκληρωμένο. Και μετά κάτι άλλους τους έχω γράψει σε κασέτα, τους ξανακούω, τους ξανα... τους αλλάζω. Δηλαδή, αυτό που θέλω να πω, με το χρόνο μαθαίνεις περισσότερα πράγματα. Και τα βλέπεις αλλιώς. Δηλαδή μπορεί τώρα να βγάλω ένα σκοπό και μετά από έξι μήνες να πω ότι δεν τον έπαιξα καλά τότε, να τον παίξω αλλιώς. Καλή η ιδέα αλλά ο τρόπος δεν ήταν σωστός. Γι' αυτό θέλω να... να βελτιωθώ πρώτα σαν δεξιότητες, μέχρι ένα σημείο που θα θεωρήσω, και από 'κει και μετά θα προσπαθήσω να προσφέρω κάτι καινούργιο.

Ερ. Ποια είναι η διαδικασία, όταν βγάξετε τώρα ένα σκοπό, ποια είναι η διαδικασία κατ' αρχήν να τον βγάλετε; Πρώτα τη μουσική, μετά το στίχο; Πρώτα το στίχο, μετά τη μουσική;

Απ. Λέγοντας σκοπό ότι έχω βγάλει, δε βγάζω στίχους, μόνο μουσική.

Ερ. Ποια είναι η διαδικασία, το γράφετε σε κασετοφωνάκι, έρχεται κατευθείαν...

Απ. Η διαδικασία...

Ερ. ... έρχεται την ώρα που πλένετε τα χέρια σας μες στο μπάνιο, έρχεται την ώρα που παίζετε σ' ένα γάμο λύρα;

Απ. Μπορεί να μου 'ρθει έτσι, στο ξαφνικό. Να μην έχω... Να κάνω κάποια άσχετη δουλειά παράδειγμα. Να μην παίζω λύρα, να 'μαι αλλού, εκτός σπιτιού, και να

μου 'ρθει μια μελωδία. Ο ένας τρόπος είναι αυτός. Μπορεί - ο άλλος τρόπος - να ακούσω κάποιο σκοπό, να ακούω δηλαδή μουσική, και μετά να μου 'ρθει κάποιος άλλος, διαφορετικός. Απ' τον ίδιο δρόμο δηλαδή. Ίδιο δρόμο, βυζαντινό δρόμο. Ή μπορεί να ακούσω κάποιο σκοπό και να πω «θα τον παίξω αλλιώς εγώ αυτό το σκοπό». Δηλαδή, το οποίο αυτό, δεν θεωρώ ότι είναι σύνθεση, το θεωρώ ότι είναι παραλλαγή, ας πούμε, του σκοπού. Αν καταλάβατε τι εννοώ. Δηλαδή να μου 'ρθει να ακούσω κάποιον σκοπό και να μου 'ρθει να τον παίξω εγώ διαφορετικά τον ίδιο σκοπό. Το οποίο αυτό έκανε βέβαια κι ο Σκορδαλός σε πολλούς σκοπούς κι ο Μουντάκης, και γι' αυτό εμπλουτίστηκε η μουσική μας. Το θεωρώ κι αυτό δημιουργία.

Ερ. Στο ερώτημα αν «αυτοσχεδιάζετε», τι θα απαντούσατε;

Απ. Ε... ναι.

Ερ. Τι θα πει «αυτοσχεδιάζετε»;

Απ. «Αυτοσχεδιάζω» σημαίνει ότι... ε...

Ερ. Θα χρησιμοποιούσατε καταρχήν ποτέ αυτή τη λέξη; Να πείτε ότι «ε, αυτοσχεδίασα εκεί»;

Απ. Αυτοσχεδιάζω. Ο αυτοσχεδιασμός δεν είναι κάτι που μπορείς να το κάνεις εσκεμμένα, πρέπει να σου 'ρθει αυθόρμητα.

Ερ. Ναι. Όταν παίζετε ας πούμε εσείς, συρτά...

Απ. Ναι, μπορεί. Και εξαρτάται κι από την ψυχολογική κατάσταση, κι απ' την... απ' το πόσο καλά είναι ας πούμε ο καλλιτέχνης εκείνη τη στιγμή που παίζει. Πώς είναι η ψυχολογία του. Δηλαδή οι αυτοσχεδιασμοί δεν είναι «ναι, εγώ αυτοσχεδιάζω συνέχεια». Ο αυτοσχεδιασμός είναι δημιουργία στην ουσία. Και συμβαίνει λίγες φορές ο αυτοσχεδιασμός. Γενικά. Δηλαδή δε νομίζω ότι μόνο για μένα ισχύει αυτό. Το να αυτοσχεδιάσεις εσκεμμένα είναι δύσκολο. Πρέπει να έρθει αυθόρμητα και... Τώρα, τι είναι ο αυτοσχεδιασμός; Είναι ότι παίζεις ένα κομμάτι, συγκεκριμένο, με επιρροές παράδειγμα του Σκορδαλού ή κάποιου άλλου, και μετά βάζεις κάτι καινούργιο εσύ εκεί μέσα. Δηλαδή μια παραλλαγή καινούργια, ένα μικρό σημείο, το κάνεις διαφορετικά. Αυτό λέγεται

αυτοσχεδιασμός, θεωρώ εγώ.

Ερ. Ναι. Όταν δημιουργείτε ένα σκοπό εξ' αρχής και τον κολλάτε, ας πούμε, με κάποιον άλλον που προϋπάρχει, αυτό είναι αυτοσχεδιασμός ή είναι κάτι άλλο;

Απ. Όταν βγάλω εγώ ένα σκοπό;

Ερ. Ναι, δικό σας.

Απ. Ένα ολοκληρωμένο συρτό.

Ερ. Ναι, ένα συρτό. Όχι μια σειρά συρτών, ένα γύρισμα.

Απ. Ένα δικό μου συρτό, και παίζω μετά απ' αυτό... σ' ένα γλέντι παράδειγμα λέτε τώρα.

Ερ. Ναι. Και το ενώσετε με άλλο.

Απ. Όχι, δεν είναι αυτοσχεδιασμός αυτό.

Ερ. Γιατί;

Απ. Γιατί να 'ναι; Κάνεις κάτι καινούργιο εκεί πέρα; Απλώς έχεις δημιουργήσει το σκοπό. Αυτοσχεδιασμός, μπορεί να θεωρήσεις τη σειρά που συνδέεις τα κομμάτια ή τον τρόπο που εναλλάσσεις τα κομμάτια. Αλλά τώρα πώς θα συνδέσω ένα δικό μου κομμάτι ή οποιοδήποτε κομμάτι με ένα άλλο, μπορεί να θεωρηθεί αυτοσχεδιασμός. Δεν σημαίνει ότι επειδή το δικό μου κομμάτι συνδέθηκε με κάποιο άλλο θεωρείται αυτοσχεδιασμός.

Ερ. Το ότι όμως βγάλατε ένα δικό σας κομμάτι, έναν δικό σας σκοπό, αυτό είναι αυτοσχεδιασμός ή είναι κάτι άλλο;

Απ. Αυτό είναι δημιουργία.

Ερ. Και ποια είναι η σχέση της δημιουργίας με τον αυτοσχεδιασμό;

Απ. Ο αυτοσχεδιασμός είναι η δημιουργία σε... κάτι καινούργιο, εγώ πιστεύω. Σε κάτι ήδη δημιουργημένο. Δημιουργία είναι όταν βγάλω εγώ ένα δικό μου σκοπό, είναι η γέννηση του σκοπού. Αυτοσχεδιασμός είναι η δημιουργία μιας λεπτομέρειας σε ήδη υπάρχον σκοπό. Δηλαδή, σε ήδη υπάρχον σκοπό, να κάνω κάτι διαφορετικό που δε θα αλλάζει βέβαια το σκοπό. Δε θα αλλάξει δηλαδή, δε θα πεις ότι είναι διαφορετικός σκοπός. Αυτό θεωρώ εγώ ότι είναι αυτοσχεδιασμός. Δηλαδή πάνω σ' έναν συγκεκριμένο σκοπό, να το παίζεις

διαφορετικά.

Ερ. Ταξίμια στην αρχή βάζετε;

Απ. Πότε - πότε.

Ερ. Αυτό είναι αυτοσχεδιασμός ή όχι;

Απ. Αυτό είναι αυτοσχεδιασμός, γιατί παίζεις ό,τι σου έρθει εκείνη τη στιγμή, δεν παίζεις κάτι πρότυπο, κάτι συγκεκριμένο. Παίζεις ό,τι σου έρθει στο κεφάλι. Αυτό θεωρώ αυτοσχεδιασμό.

Ερ. Και κάτι τελευταίο για τον αυτοσχεδιασμό τώρα. Όταν βάζετε ας πούμε μια μαντινάδα, ταιριάζετε μια μαντινάδα σ' ένα συρτό, κατ' αρχήν γίνεται σ' ένα συρτό προϋπάρχον να βάλετε διαφορετική μαντινάδα;

Απ. Ναι.

Ερ. Σ' όλες τις περιπτώσεις;

Απ. Αυτό είναι στην κρίση του κάθε καλλιτέχνη.

Ερ. Εσείς τι κάνετε; Τι νομίζετε ότι είναι «σωστό», τι θεωρείτε «σωστό»;

Απ. Εγώ θεωρώ σωστό, όταν έχει γραφτεί ένας σκοπός από συγκεκριμένο καλλιτέχνη, έχει δημιουργηθεί από συγκεκριμένο καλλιτέχνη, να τραγουδήσεις τη συγκεκριμένη μαντινάδα που έχει πει ο καλλιτέχνης στο συγκεκριμένο σκοπό. Δηλαδή, σε δημιουργίες καλλιτεχνών που ξέρουμε... δηλαδή ηχογραφήσεις, παράδειγμα, το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*, το θεωρώ όχι λάθος, αλλά καλύτερα να πεις τη συγκεκριμένη μαντινάδα στο συγκεκριμένο σκοπό, παρά να πεις μια δικιά σου μαντινάδα. Όχι πως είναι λάθος αλλά εγώ προτιμώ να πω τη συγκεκριμένη μαντινάδα. Βεβαίως, αν είχα ακούσει το Σκορδαλό να έχει πει - που έχει πει κι άλλη μαντινάδα στο συγκεκριμένο σκοπό - δε με νοιάζει να πω τη συγκεκριμένη μαντινάδα. Δηλαδή θεωρώ δικαιοδοσία του Σκορδαλού να αλλάξει τη μαντινάδα. Κι όχι δικιά μου. Καταλαβαίνετε τι θέλω να πω.

Ερ. Ναι.

Απ. Αν είναι τώρα άλλα κομμάτια που έχει βγάλει ο Σκορδαλός σε δίσκο, τα οποία δεν είναι δικά του, τα οποία έχουν ηχογραφήσει και παλαιότεροι, τότε μπορώ

- να βάλω όποια μαντινάδα θέλω εγώ.
- Ερ. Ας πούμε στον *Πρώτο*, βάζετε οποιαδήποτε μαντινάδα;
- Απ. Στον *Πρώτο* μπορώ να βάλω όποια μαντινάδα μ' αρέσει, ναι.
- Ερ. Γιατί; Επειδή δεν είναι προσωπική δημιουργία κάποιου... που να το έχει βγάλει σε δίσκο;
- Απ. Ο *Πρώτος* κατ' αρχήν δεν χαρακτηρίζεται από κάποια μαντινάδα. Ο *Πρώτος* είναι *Πρώτος*.
- Ερ. Οπότε;
- Απ. Οπότε κάθε καλλιτέχνης μπορεί να θέλει... μπορεί να μη θέλει να πει και καθόλου μαντινάδα. Αλλά άμα θέλει να πει, μπορεί να πει όποια θέλει. Μπορεί να πει όποια τον εκφράζει ας πούμε. Γι' αυτό είναι και καλλιτέχνης. Αλλιώς, άμα έλεγε μια συγκεκριμένη μαντινάδα κάθε φορά, δε θα ήτανε διαφορετικός και θα ήτανε μονότονος, ας πούμε.
- Ερ. Αυτό δε γίνεται με το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*; Που πάντα πάει πακέτο;
- Απ. Το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*, πάει πακέτο αλλά είναι..., δηλαδή.
- Ερ. Γιατί είναι αυτό διαφορετικό;
- Απ. ... έχει το copyright ας πούμε. Έχει το copyright ο Σκορδαλός, αυτός την είπε τη μαντινάδα, λέγοντας εσύ άλλη μαντινάδα θεωρώ ότι αν κάποιος πει άλλη μαντινάδα, σαν να μην αναγνωρίζει το Σκορδαλό, και απλώς παίρνει το σκοπό και βάζει τη δικιά του μαντινάδα και θεωρεί ότι ε... Θεωρώ ότι δεν αναγνωρίζει ας πούμε τη μαντινάδα του Σκορδαλού. Κι έμμεσα δεν αναγνωρίζει το Σκορδαλό. Ενώ όταν κάποιος σκοπός δεν είναι δημιουργήμα κάποιου ανθρώπου, έχεις το δικαίωμα να βάλεις όποια μαντινάδα θέλεις. σ
- Ερ. Να το πω διαφορετικά; Όταν εσείς παίζετε μια σειρά συρτά, μπορείτε παίζοντας το σκοπό *Μόνο εκείνος π' αγαπά*, να μη βάλετε καθόλου μαντινάδα;
- Απ. Μπορείς να μη βάλεις μαντινάδα.
- Ερ. Δεν είναι τόσο κακό αυτό, σε σχέση με το να βάλεις μια άλλη;
- Απ. Όχι. Κατ' αρχήν δεν είναι υποχρεωτικό σε κάθε σκοπό να τραγουδάς και μαντινάδα.

- Ερ. *Ακόμα και σ' αυτά που είναι γνωστά; Όπως το Δώσε μου το δικαίωμα ή το Ξεροστερνιανό νερό;*
- Απ. *Ναι, ναι, ναι. Δεν είναι υποχρεωτικό να τραγουδάς σε κάθε σκοπό και τη μαντινάδα. Αλλιώς θα λέγαμε συνέχεια... Δηλαδή πρέπει να ξεκουράζεται κι ο τραγουδιστής, δηλαδή η φωνή δεν μπορεί να τραγουδάει και συνέχεια. Γιατί αν πας σ' ένα γλέντι και τραγουδήσεις απ' τις δέκα μέχρι, ξέρω 'γω, τις πέντε το πρωί, θα βγει η φωνή σε κάθε σκοπό να τραγουδάς και μαντινάδα. Δεν είναι υποχρεωτικό πιστεύω να τραγουδήσεις σε κάθε σκοπό τη μαντινάδα του σκοπού. Αλλά όταν θα τραγουδήσεις ένα τρανταχτό σκοπό όπως είναι το *Μόνο εκείνος π' αγαπά* ή το *Δώσε μου το δικαίωμα*... Βέβαια, το *Δώσε μου το δικαίωμα* το 'χει τραγουδήσει και άλλος καλλιτέχνης εκτός από το Σκορδαλό, κι έχει πει τη δικιά του μαντινάδα. Εγώ πιστεύω ότι θα 'πρεπε να τραγουδηθεί η μαντινάδα που έχει πει ο Σκορδαλός γιατί δικό του είναι το κομμάτι. Όταν παίζουμε κομμάτι κάποιου καλλιτέχνη, θεωρώντας μεγάλη σύνδεση - υπάρχουν και συνδέσεις ανούσιες, υπάρχουν και καλές συνδέσεις-, τότε αν θέλουμε να τραγουδήσουμε μια μαντινάδα, το σωστό για μένα θα ήταν να τραγουδήσουμε τη μαντινάδα που έγραψε ο καλλιτέχνης.*
- Ερ. *Το αντίστροφο ισχύει; Δηλαδή να πάρετε εσείς τη μαντινάδα *Μόνο εκείνος π' αγαπά* και τα λοιπά...*
- Απ. *Αυτό είναι ακόμα χειρότερο.*
- Ερ. *... και να το βάλετε σε άλλο σκοπό.*
- Απ. *Αυτό είναι ακόμα πιο λάθος.*
- Ερ. *Είναι ιεροσυλία, ε; Είναι κακό, ε;*
- Απ. *Είναι κουφό, δεν είναι ιεροσυλία. Δηλαδή, να πάρεις τώρα το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*, να το πεις στον Πρώτο, μπορεί να σου πετάξει αυγάς πούμε ο άλλος.*
- Ερ. *Δεν ταιριάζει.*
- Απ. *Δεν ταιριάζει καθόλου. Δεν υπάρχει ιεροσυλία και... Ιεροσυλία θεωρούνται άλλα πράγματα. Καταπάτηση ας πούμε της μουσικής. Να παίρνεις ας πούμε σκοπούς και να τους παίζεις σκυλάδικα. Αυτό θεωρώ ιεροσυλία. Όταν κάνεις*

λάθος πράγματα δεν είναι... Δηλαδή το να πεις τώρα το Μόνο εκείνος π' αγαπά στον Πρώτο, είναι βλακεία, δεν είναι ιεροσυλία. Το να παίζεις όμως το Μόνο εκείνος π' αγαπά με έναν τρόπο μη παραδοσιακό και σκυλάδικο, τότε είναι ιεροσυλία.

Ερ. Να το χαλάσεις ας πούμε.

Απ. Να το χαλάσεις.

Ερ. Εσκεμμένα;

Απ. Βέβαια... «να το χαλάσεις», τι σημαίνει «να το χαλάσεις»;

Ερ. Τι εννοείτε «να το παίζεις σκυλάδικα»;

Απ. Υπάρχει το άτεγχο και υπάρχει και το σκυλάδικο που εννοώ το εμπορικό, το θεατρικό. Δηλαδή... που δεν έρχεται ο άλλος για να ακούσει τη μουσική σου, έρχεται για να σε δει, για να του βγάλεις κέφι, για να ανεβεί στο τραπέζι ας πούμε, όπως ανεβαίνουν στα σκυλάδικα. Δηλαδή, για να σε βγάλει στο κέφι όχι με τη μουσική αλλά με την παρουσία του. Δηλαδή... τα «όπα», τα «επανάσταση», ξέρω 'γω, πίεση. Τα οποία δεν είναι μουσικά χαρακτηριστικά, είναι σκυλάδικα χαρακτηριστικά θα τα πω.

Ερ. Ναι. Αυτό είναι δηλαδή το σκυλάδικο για σας.

Απ. Ναι, αυτό θεωρώ. Δηλαδή όταν ένας τέτοιος καλλιτέχνης παίζει σκοπούς που έχουν αφήσει ιστορία, θεωρώ ότι τους καταστρέφει. Δηλαδή όχι τους καταστρέφει, ότι καλύτερα να μην τους έπαιζε.

Ερ. Εσείς τι ρεπερτόριο έχετε; Τι παίζετε; Στη λύρα.

Απ. Εγώ παίζω...

Β ΠΛΕΥΡΑ

Απ. Εγώ παίζω κυρίως όλα τα παλιά κομμάτια. Όσα θυμάμαι, δεν τα ξέρω και όλα. Τις παλιές συνθέσεις, παλιές.

Ερ. Τι εννοείτε «τα παλιά»;

Απ. Παλιές εννοώ τις συνθέσεις που έχουν μείνει στην ιστορία και παίζονται μέχρι σήμερα. Καινούργιες συνθέσεις εννοώ τις συνθέσεις που γράφονται και

- δεν μένουνε μετά από δυο - τρία χρόνια.
- Ερ. Και δεν ακούγονται δηλαδή.
- Απ. Και δεν ακούγονται. Δηλαδή, απ' το '90 και μετά δεν έχουμε πολλές συνθέσεις που να 'χουνε αφήσει ιστορία. Και από 'κει και μετά δηλαδή ενώ έχουνε βγει πάρα πολλοί δίσκοι και πάρα πολλά τραγούδια, στην ουσία δεν έχει μείνει τίποτα. Αυτές τις θεωρώ καινούργιες συνθέσεις. Καινούργιες συνθέσεις, τις καινούριες συνθέσεις, δεν εννοώ ότι όποια καινούρια σύνθεση βγει σήμερα δεν θα μείνει. Εννοώ από 'κει και πριν ότι έχουνε βγει παλιές συνθέσεις με αξία. Αυτές τις συνθέσεις προσπαθώ και παίζω.
- Ερ. Παίζετε συρτά, παίζετε σούστα, παίζετε μαλεβιζιώτη;
- Απ. Ναι. Κυρίως μ' αρέσουν τα συρτά, αλλά σ' ένα γλέντι πρέπει να παίζεις απ' όλα, δηλαδή ό,τι ζητήσει ο κόσμος. Όταν παίζεις για τον εαυτό σου παίζεις αλλιώς κι όταν παίζεις στο πάλκο επάνω παίζεις πάλι αλλιώς.
- Ερ. Αν σας λέγανε ότι ο κόσμος θα καταστραφεί ας πούμε, και θα μείνει ένας σκοπός που θα παίζετε, ποιος θα ήτανε αυτός που θα θέλατε να σωθεί ας πούμε;
- Απ. Δε θα μπορούσα να διαλέξω έναν. Θα μπορούσα να διαλέξω πέντε σκοπούς, να σας πω πέντε. Γιατί τους θεωρώ εξίσου, ας πούμε. Πέντε συρτά. Τον *Πρώτο συρτό*, το *Ξεροστεριανό*, το... ένας σκοπός που λέει ο *Σκορδαλός Κουράγιο κάνω στην καρδιά*. Αυτός τώρα είναι παλιός σκοπός και τον έχουνε πει διάφοροι με διάφορες μαντινάδες, δεν ξέρω αν καταλαβαίνετε ποιον εννοώ. Του Ροδινού απ' τα τρία συρτά που έχει βγάλει, ο *Ρεθυμνιώτικος*, όχι ο... αυτός που είναι στις χαμηλές νότες, ο... που είναι απ' τη Σολ ματζόρε.
- Ερ. Θα το ψάξω. Στην ηχογράφηση «Πρωτομάστορες»;
- Απ. Ναι, είναι ο *Ρεθυμνιώτικος συρτός*. Από το cd του Ροδινού - Μπαξεβάνη. Πόσους έχω πει τώρα;
- Ερ. Τέσσερις.
- Απ. Ναι. Και του Καλογρίδη *Πολλές φορές στον ύπνο μου*. Βέβαια στο *Κουράγιο κάνω στην καρδιά* θα 'βαζα και το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*, ας πούμε. Δηλαδή

- αυτά τα δύο παίζουνε ποιο θα είναι μέσα στην πεντάδα αλλά αυτά τα πέντε. Δηλαδή θεωρώ ότι...
- Ερ. Σας αρέσει και η μαντινάδα που έχουνε ή μόνο η μουσική, η μελωδία;
- Απ. Σαν μουσική μιλάω. Από άποψη μουσικής. Από άποψη μαντινάδας, δεν λέω ότι είναι τα καλύτερα. Έχουνε βγει... και σήμερα ας πούμε βγαίνουνε νέες συνθέσεις με φοβερές μαντινάδες, αλλά στη μουσική πάνω δεν έχουνε ιδιαίτερη αξία. Η μαντινάδα είναι άλλο πάλι ζήτημα. Άλλη ιστορία που δεν έχω ασχοληθεί.
- Ερ. Η καλή μαντινάδα τι πρέπει να 'χει;
- Απ. Εγώ με τη μαντινάδα δεν έχω ασχοληθεί πολύ και... δεν ξέρω δηλαδή να ξεχωρίζω, ξέρω ποια μαντινάδα μ' αρέσει αλλά δεν ξέρω γιατί μ' αρέσει. Έχω στο μυαλό μου ένα ιδιαίτερο τύπο μαντινάδας που θεωρώ σωστό αλλά δεν ξέρω τι διαφέρει ας πούμε απ' τους άλλους. Δηλαδή ξέρω να αναγνωρίζω αλλά δεν ξέρω να το αποτυπώνω, ας πούμε, γιατί διαφέρει αυτή απ' αυτή. Δηλαδή στο στίχο πάνω δεν έχω εντυφίσει αρκετά.
- Ερ. Τραγουδάτε όταν παίζετε;
- Απ. Στο γλέντι πάνω ή ταυτόχρονα;
- Ερ. Ναι, σωστή ερώτηση, στο γλέντι επάνω.
- Απ. Τραγουδάω και στο γλέντι, ναι. Τραγουδάω.
- Ερ. Παίζετε ταυτόχρονα λύρα;
- Απ. Όχι.
- Ερ. Όχι. Σταματάτε τη λύρα...
- Απ. ... συνεχίζουν τα λαούτα, τραγουδάω τη μαντινάδα, ξαναπιάνω τη λύρα.
- Ερ. Ναι. Βλέπετε ότι ο κόσμος, του αρέσει ο λυράρης να τραγουδάει ή προτιμά να τραγουδάει ένας λαουτιέρης ας πούμε;
- Απ. Ο κόσμος του αρέσει να ακούει μια καλή φωνή, εγώ πιστεύω. Τώρα αν αυτός είναι ο λυράρης ή αυτός είναι ο λαουτιέρης, τον κόσμο δεν τον ενδιαφέρει. Τον κόσμο τον ενδιαφέρει ν' ακούσει μια καλή φωνή. Τώρα, αν ο λυράρης είναι καλός τραγουδιστής είναι προς τιμήν του. Δηλαδή...

- Ερ. Είναι προτέρημα για έναν λυράρη να τραγουδά;
- Απ. Ναι, είναι προτέρημα γιατί μπορεί τραγουδώντας καλά να μείνει στην ιστορία κι ως λυράρης. Δηλαδή μπορεί να μην παίζει τη φοβερή λύρα αλλά άμα τραγουδάει καλά, θα θυμούνται και τη λύρα του. Ενώ ένας λαουτιέρης που τραγουδάει, δεν παίζει καλό λαούτο. Δηλαδή... τα καλά λαούτα δεν τραγουδάνε. Οι καλοί λαουτιέρηδες. Οπότε, ένας λαουτιέρης τραγουδιστής θα μείνει στην ιστορία για τη φωνή του. Ενώ ο λυράρης που τραγουδάει και παίζει ταυτόχρονα, αν παίζει καλή λύρα και είναι και καλός τραγουδιστής, θα τον θυμάται ο κόσμος. Αλλά ακόμη και να μην παίζει την φοβερή και τρομερή λύρα, άμα τραγουδάει πολύ καλά, θα ξέρουν και ποια λύρα παίζει. Γι' αυτό είναι προτέρημα για τον λυράρη να τραγουδάει κιόλας, πιστεύω.
- Ερ. Στη Θεσσαλονίκη παίζετε με συγκεκριμένους οργανοπαίχτες; Με συγκεκριμένους λαουτιέρηδες;
- Απ. Ε...
- Ερ. Είστε πέντε χρόνια φοιτητής και μου είπατε ότι παίζατε σε Συλλόγους.
- Απ. Είναι διάφοροι, είναι διάφοροι λαουτιέρηδες στη Θεσσαλονίκη...
- Ερ. Είσαστε σ' ένα σχήμα ας πούμε που εμφανίζεστε;
- Απ. Δεν είμαστε σχήμα συγκεκριμένο, ότι όπου πάμε, πάμε έτσι, και οι λαουτιέρηδες δεν παίζουνε, είναι κι άλλοι λυράρηδες στη Θεσσαλονίκη. Απλώς επιλέγω τους μουσικούς, δηλαδή τους λαουτιέρηδες, δεν... Είναι ας πούμε μερικοί λαουτιέρηδες που δεν μπορώ να παίξω μαζί τους γιατί πιστεύω ότι δεν ταιριάζουμε.
- Ερ. Ως άνθρωποι, ως χαρακτήρες;
- Απ. Ως λαουτιέρηδες και εγώ κοιτάζω κυρίως τη μουσική. Αν ταιριάζουμε στη μουσική πάνω, θα πάρω τον λαουτιέρη. Και έχω ξεχωρίσει ποια λαούτα μ' αρέσουνε και μ' αυτούς, αναλόγως την περίπτωση, παίζω.
- Ερ. Έχετε συγκεκριμένα ονόματα λαουτιέρηδων;
- Απ. Ναι, είναι ο... με τον Μαρκάκη τον Κώστα παίζουμε συχνά, με τον Γρηγόρη τον Σαχίνογλου παίζουμε, καμιά φορά παίζουμε και με τον Αντωνογιαννάκη

- το Γιώργη, με τον Σταύρο τον Βούρβαχη.
- Ερ. Ο Αντωνογιαννάκης από πού είναι;
- Απ. Απ' το Ηράκλειο είναι. Αλλά κυρίως με το Μαρκάκη και το Γρηγόρη.
- Ερ. Δυο λαούτα.
- Απ. Ναι, αναλόγως τώρα, γιατί παίζουμε... Καμιά φορά μπορεί να μη μπορεί ο ένας και να πρέπει να πάρω άλλον. Δηλαδή δεν είναι πάντοτε ότι μπορούμε κι οι τρεις μαζί. Μπορεί να μην μπορεί ούτε ο Κωστής ο Μαρκάκης, ούτε ο Γρηγόρης ο Σαχίνογλου και να αναγκαστώ να πάρω το Βούρβαχη. «Να αναγκαστώ» σε εισαγωγικά, όχι ότι... Απλώς παίζουμε πιο πολύ με το Μαρκάκη και με το Γρηγόρη.
- Ερ. Είναι δύσκολο για ένα λυράρη να προσαρμοστεί στο λαουτιέρη και το αντίστροφο, ο λαουτιέρης να προσαρμοστεί στο λυράρη, άμα δεν γνωρίζονται, άμα δεν έχουν παίξει πολύ μαζί;
- Απ. Είναι σχετικό. Άμα έχουνε τα ίδια ακούσματα προσαρμόζονται εύκολα και εξαρτάται και πόσο καλά παίζουνε κι ο ένας κι ο άλλος. Άμα παίζουνε καλά, θα τα βρουνε εύκολα μεταξύ τους. Άμα δεν ξέρει ο λυράρης κάποια κομμάτια ή δεν παίζει καλά, και προσπαθεί ο λαουτιέρης να μάθει στο λυράρη, θα 'ναι δύσκολα. Ή το αντίστροφο.
- Ερ. Ναι. Κάνετε πρόβες ας πούμε όταν δεν παίζετε με κάποιον πολύ καιρό; Προηγούνται πρόβες ενός γάμου;
- Απ. Πρόβες όχι. Ίσως αν έχω καιρό να παίξω με κάποιον λαουτιέρη. Να κάνουμε την παραμονή, έτσι, μια πρόβα ίσα - ίσα για ζέσταμα, ας πούμε, για να δέσουμε, επειδή έχουμε καιρό να παίζουμε. Αλλά άμα παίζουμε κάθε βδομάδα ξέρω 'γω, - κι ας μην παίζουμε σε γλέντι, μπορεί να παίζουμε και μεταξύ μας, έτσι - δεν χρειάζεται να κάνουμε πρόβες.
- Ερ. Στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν άλλοι λυράρηδες απ' το Ρέθυμνο; Άλλα παιδιά; Φοιτητές;
- Απ. Απ' το Ρέθυμνο... Όχι απ' το Ρέθυμνο. Είναι ένας απ' το Ηράκλειο φοιτητής, κι απ' το Λασιδί, απ' την Ιεράπετρα ένας άλλος λυράρης.

- Ερ. Ονόματι;
- Απ. Είναι ο Κοκολογιαννάκης ο Ηρακλής είναι απ' το Ηράκλειο και είναι και ο Παπαδάκης ο Μανώλης απ' την Ιεράπετρα, φοιτητές. Είναι και διάφοροι τοπικοί εκεί πέρα, είναι δυο ηλικιωμένοι, κι είναι κι ένας άλλος τριαντάρης λυράρης.
- Ερ. Ναι. Όταν παίζετε στη Θεσσαλονίκη κι όταν παίζετε στο Ρέθυμνο, παίζετε διαφορετικά; Διαφοροποιείτε κάτι στο παίξιμο; Κάνετε κάτι δηλαδή διαφορετικό;
- Απ. Εξαρτάται πού θα παίξουμε. Αν παίζουμε σε κρητικό κόσμο που ξέρω 'γω είναι εδώ στην Κρήτη, προσπαθώ να παίξω όσο πιο σωστά μπορώ και θέλω να 'μαι ας πούμε σωστός και προσέχω περισσότερο. Εκεί πάνω, όχι πάλι πως δεν προσέχω, αλλά είμαι πιο χαλαρός ας πούμε, και...
- Ερ. Στη Θεσσαλονίκη είστε πιο χαλαρός απ' ότι στην Κρήτη;
- Απ. Ε... εκεί ας πούμε και να κάνω κάποιον λάθος, δεν με ενδιαφέρει τόσο πολύ.
- Ερ. Γιατί; Γιατί οι κριτές είναι λιγότερο αυστηροί;
- Απ. Γιατί δεν είναι... ναι, είναι λιγότερο αυστηροί και δεν είναι όλοι Κρητικοί ας πούμε και δεν ξεχωρίζουν τόσο πολύ. Και επειδή θέλω να 'μαι και είμαι και τελειομανής, θέλω να παίζω, αυτά που παίζω να τα παίζω σωστά... Βέβαια τυχαίνει και στη Θεσσαλονίκη και θέλω να πάω και να παίζω πολύ καλά, και... Το 'χω δηλαδή κι εκεί να 'μαι τελειομανής πολλές φορές. Αλλά τυχαίνει και μερικές φορές που είμαι πολύ ευδιάθετος και δεν με ενδιαφέρει ξέρω 'γω. «Πάμε να παίξουμε και ό,τι βγει», που καμιά φορά τυχαίνει και βγαίνει ακόμα καλύτερα ας πούμε εκείνες τις φορές παρά όταν θέλω.
- Ερ. Πώς γίνεται, σας καλούν σε γάμους, σας καλούνε... εκτός απ' το Σύλλογο, δηλαδή. Έχετε παίξει σε βαφτίσεις, σε γάμους, σε τέτοια πράγματα;
- Απ. Σε βαφτίσεις όχι, αλλά σε γάμους τυχαίνει και παίζουμε εκεί. Αλλά εκεί πέρα δεν έχει γάμο ολονύχτιο, δηλαδή όλη τη βραδιά. Εκεί πέρα οι γάμοι είναι συνήθως, ο ένας απ' τους δυο θα 'ναι Κρητικός και μπορεί να παίξουμε στην αρχή καμιά ώρα, να παίξουνε μετά ή τα λαϊκά ή απ' όπου είναι ο γαμπρός ή η

- νύφη που δεν είναι Κρητικός, να παίζουνε της δικιάς του περιοχής τη μουσική. Και μετά μπορεί να ξαναπαίζουμε άλλη μια ώρα και μετά αυτό ήτανε δηλαδή, δεν παίζουμε πολλή ώρα.
- Ερ. Ένας λυράρης αναγκάζεται να μάθει ρεπερτόριο Ρουμελιώτικο, να μάθει τσάμικα, να μάθει καλαματιανά ας πούμε για τέτοιες περιπτώσεις;
- Απ. Πιστεύω...
- Ερ. Είναι καλό να ξέρει ένας λυράρης δηλαδή να παίζει και τέτοια; Κατά τη γνώμη σας.
- Απ. Γενικά, όσα περισσότερα ξέρει ο λυράρης τόσο καλύτερο είναι. Τώρα, άμα το κάνει από αναγκασμό, δεν είναι τόσο σωστό.
- Ερ. Το «αναγκάζεται» εντός εισαγωγικών. Δηλαδή κάποια στιγμή έχεις ένα γάμο όπου είναι Ρουμελιώτες.
- Απ. Εκεί πέρα χρειάζεται ας πούμε. Και εκτός γάμου, δηλαδή και στην Παγκρήτιο να παίζουμε καμιά φορά, αν παίζεις κάποιο καλαματιανό, κάποιο τσάμικο ή κάνα μπάλο, ο κόσμος του αρέσει το διαφορετικό. Κι εδώ στην Κρήτη πιστεύω αρέσουν τα διαφορετικά, αλλά εκεί ένα παραπάνω. Δηλαδή είναι καλό να ξέρει κάποιος και μη-κρητικά εκεί πάνω. Και κάνα ποντιακό να παίζεις, κάποιο κότσαρι.
- Ερ. Στην λύρα την Κρητικιά;
- Απ. Ναι. Αν παίζεις τον κότσαρι, σηκώνονται και χορεύουνε.
- Ερ. Εσείς ξέρετε να τον παίζετε τον κότσαρι;
- Απ. Ναι, σε Cretan version ας πούμε τον παίζουμε εμείς. Σε κρητική εκτέλεση. Δεν τον παίζουμε σαν τα ποντιακά αλλά η μελωδία είναι ίδια. Αλλά τον παίζουμε με το δικό μας τρόπο, δηλαδή...
- Ερ. Αυτόν τον σκοπό γιατί τον μάθατε να τον παίζετε;
- Απ. Μας αρέσει κατ' αρχήν. Δηλαδή, ό,τι παίζουμε δεν υπάρχει περίπτωση να μην... -τουλάχιστον για μένα - δεν υπάρχει περίπτωση να μη μ' αρέσει. Και τσάμικο, *Ιτιά, Ιτιά, Να 'σαν τα νιάτα δυο φορές, Ένας αητός καθότανε...* Μ' αρέσουνε αυτά τα κομμάτια να τα παίζω, αλλιώς δε θα τα μάθαινα κιόλας. Κι

- ο κότσαρις, μ' αρέσει, είναι ωραίος χορός, μ' αρέσει να τον χορεύω κιόλας, έχω μάθει και τον χορεύω εκεί πάνω.
- Ερ. Βλέπετε καμιά ομοιότητα μακροδομική ας πούμε, έτσι γενικότερη ας πούμε, ο κότσαρις με τα κρητικά; Έχει τίποτα κοινό ή είναι εντελώς άσχετο;
- Απ. Και τα ποντιακά έχουνε μία ομοιότητα, έχουνε κάποιες ομοιότητες στο ότι είναι και οι δυο ζωντανές και κάπως άγριες μουσικές, πρωτόγονες δηλαδή. Δεν είναι όπως τα κλαρίνα, τα καλαματιανά, τα νησιώτικα που είναι πιο γλυκά, πιο... ας πούμε μοντέρνα. Είναι πιο βαριά τα ποντιακά και τα κρητικά είναι βαριά. Τα ποντιακά είναι ακόμα πιο πρωτόγονα ας πούμε, πιο βαριά. Πιστεύω σ' αυτά τα δύο έχουν ομοιότητα, παίζονται και τα δυο με λύρα.
- Ερ. Άλλη λύρα η μία όμως, άλλη η άλλη.
- Απ. Άλλη λύρα η άλλη, ναι, ναι. Καμιά σχέση δεν έχουνε ούτε στο παίξιμο ούτε στο...
- Ερ. Από πού τον μάθατε εσείς τον κότσαρι; Πού τον ακούσατε δηλαδή το σκοπό;
- Απ. Δε θυμάμαι να σου πω την αλήθεια. Ίσως.
- Ερ. Τον μάθατε για γάμο κατ' αρχήν; Γιατί τον μάθατε;
- Απ. Δεν τον έμαθα συγκεκριμένα για κάπου. Κάποια στιγμή, πραγματικά δεν θυμάμαι πότε τον έμαθα τον κότσαρι και γιατί. Δηλαδή... στο σπίτι.
- Ερ. Πάντως σας τον έχουν ζητήσει και τον έχετε παίξει ας πούμε σε γλέντι;
- Απ. Ε... έχουνε ζητήσει. Βέβαια, τον είχα μάθει εγώ τον κότσαρι κι εκ των υστέρων βέβαια έχει τύχει μερικές φορές και μου ζητάνε «παίξε κάνα ποντιακό» και παίζω κότσαρι. Άλλο ποντιακό δεν ξέρω. Καμιά φορά μου ζητούνε και θρακιώτικα αλλά δεν ξέρω. Δηλαδή..., είναι και... πρέπει να ταιριάζει ας πούμε, να μπορεί να παίξει λύρα και λαούτο μαζί. Δηλαδή τα θρακιώτικα έχουνε κάπως περίεργους ρυθμούς κι είναι δύσκολο να το παίξει λύρα - λαούτο. Αλλά τσάμικο, καλαματιανά, μπάλους, κότσαρι... Μπορεί να τα παίξει λύρα - λαούτο.
- Ερ. Όταν λέτε μπάλο, τι εννοείτε;
- Απ. Μπάλο, νησιώτικα ας πούμε. Νησιώτικα. Μπάλο. Εντάξει, εμείς στην Κρήτη

- όλα μπάλους τα θεωρούμε.
- Ερ. Όχι, γιατί το ακούσαμε και από άλλους αυτό, και λένε ας πούμε «το τάδε είναι μπάλος». Ξέρω 'γω ένα τραγούδι του Πάριου, ας πούμε, που εμείς θα το θεωρούσαμε ότι είναι ξέρω 'γω συρτό ή στιδήποτε.
- Απ. Εμείς γενικά στην Κρήτη, όλα τα νησιώτικα, τα περισσότερα, τα θεωρούμε μπάλους. Ενώ εγώ που έχω ζήσει και ξέρω ας πούμε, έχω μιλήσει με νησιώτες πάνω στη Σαλονίκη, δεν είναι όλα μπάλοι. Μπάλος είναι απ' ότι έχω καταλάβει, ένας συγκεκριμένος χορός, και με συγκεκριμένες μελωδίες.
- Ερ. Εδώ όταν λέτε «μπάλος» τι εννοείτε;
- Απ. Αλλά εμείς όταν τη χρησιμοποιούμε ας πούμε λέμε... Το Ντάρι - ντάρι λέμε μπάλο, το Μάτια σαν και τα δικά σου, το Λυγαριά. Αυτοί μπορεί να τυχαίνει να 'ναι, δεν ξέρω αν είναι μπάλοι όλοι αυτοί, μπορεί να τυχαίνει και να 'ναι, δεν ξέρω. Αλλά είναι...
- Ερ. Όταν οι κρητικοί σηκώνονται να χορέψουν το Ντάρι - ντάρι ας πούμε, το χορεύουν κυκλικά; Δεμένοι; Ή το χορεύουνε ζευγάρια;
- Απ. Όχι, όχι. Ζευγάρι, ζευγάρια. Ο μπάλος είναι σε ζευγάρι, ζευγαρωτός χορός. Δεν ξέρω.
- Ερ. Ο μπάλος γυρνάει σε σούστα; Το γυρνάτε εσείς καμιά φορά;
- Απ. Τώρα... μπορεί κι η σούστα να γυρίσει σε μπάλο ή ο μπάλος σε σούστα. Αναλόγως. Ναι, γυρνάει, γυρνάει. Ναι, συνήθως ο μπάλος γυρνάει σε σούστα, γυρνάει.
- Ερ. Το κάνετε όταν παίζετε; Ή όχι τόσο;
- Απ. Αναλόγως την όρεξη του κόσμου. Το 'χω κάνει μερικές φορές, άλλες φορές... Είναι κάθε στιγμή και διαφορετική. Δηλαδή... Ο κόσμος μπορεί να έχει βαρεθεί το μπάλο και να θέλει να κάτσει κάτω, όχι να χορέψει και σούστα, ας πούμε. Ή μπορεί να θέλει να χορεύει, να χορεύει, και να πρέπει να του παίζεις και μια σούστα μετά. Δηλαδή στο πάλλο πάνω αναγκάζεσαι - αναλόγως βέβαια και με το πόσο θέλεις, γιατί δεν μπορείς να αναγκαστείς να τα κάνεις και όλα -, αναγκάζεσαι να ευχαριστήσεις τον κόσμο. Σε εισαγωγικά

«αναγκάζεσαι».

Ερ. Όταν βλέπετε μπροστά σας να χορεύουνε, είναι πιο εύκολο να παίζετε, απ' ό,τι τώρα, μέσα, που ήτανε μια προγραμματισμένη ηχογράφιση;

Απ. Όταν βλέπω κόσμο να χορεύει μπροστά μου, προσπαθώ να τους βρω στα βήματα ας πούμε, ακριβώς. Δηλαδή, ίσως ξεχνιέμαι ξέρω 'γω απ' το να 'μαι συγκεντρωμένος και μου βγαίνει το αυθόρμητο κι ίσως βγαίνει καλύτερα, δεν ξέρω, δεν έχω σκεφτεί πώς βγαίνω ας πούμε όταν... Αλλά μ' αρέσει όταν παίζω να χορεύει ο κόσμος. Δηλαδή προτιμώ να χορεύει παρά να μη χορεύει. Και προτιμώ όταν θα παίζω κάτι, να χορεύει ο άλλος παρά να κάθεται, όλοι να με βλέπουν ας πούμε. Προτιμώ να χορεύουνε παρά να με βλέπουνε, σαν συναυλία.

Ερ. Ναι. Ένας συρτός αποτελείται από τι πράγματα; Παίζετε ένα συρτό, γενικά εγώ λέω, συρτό. Εσείς θα μου πείτε, παίζετε σειρά συρτών, παίζετε..., δεν ξέρω.

Απ. Την ερώτηση δεν κατάλαβα.

Ερ. Ένας συρτός μπορεί να έχει πολλές...

Απ. Πού θα παιχτεί ο συρτός; Σ' ένα γλέντι πάνω;

Ερ. Σ' ένα γλέντι πάνω.

Απ. Ε, θα ξεκινήσει ο συρτός, λογικά θα αλλάξεις, αναλόγως και με την όρεξη του κόσμου, τρία με...

Ερ. Θα γυρίσεις σ' άλλο συρτό;

Απ. Ναι, δεν μπορείς μ' ένα συρτό να βγάλεις ολόκληρο χορό.

Ερ. Πόσα πρέπει να βάλεις ας πούμε; Περίπου.

Απ. Αυτό εξαρτάται τώρα. Δηλαδή μπορεί άμα κουραστεί ο κόσμος, άμα βλέπεις και σηκωθούνε ηλικιωμένοι δεν θα παίζεις δεκαπέντε συρτά, θα παίζεις τρία έως πέντε παράδειγμα. Άμα βλέπεις κι ο κόσμος είναι νέος, οι χορευτές, και αλλάζουν και έρχονται όλοι μπροστά, είναι - ένας, μετά βγαίνει κι ο επόμενος μπροστά, για να χτυπήσουνε τσαλίμια και τα λοιπά, πρέπει να παίζεις περισσότερα συρτά και περισσότερη ώρα. Και αναλόγως τα συρτά, πρέπει να πεις και μαντινάδες. Δηλαδή, σίγουρα δεν μπορείς να παίζεις συρτά χωρίς να πεις μαντινάδες.

- Ερ. Αυτό όλο το σύνολο που έχει τρία - τέσσερα συρτά, το λέτε κάπως; Το λέτε «συρτό» το λέτε σειρά;
- Απ. «Παίξε μια σειρά συρτά» ή «παίξε συρτά» ή «παίξε μια σειρά του Σκορδαλού» ή αναλόγως τι θα παραγγείλει ο χορευτής μπορεί να παραγγείλει «μια σειρά του Μουντάκη». Και θέλει να του παίξεις ας πούμε τέσσερα - πέντε κομμάτια Μουντάκη, συρτά του Μουντάκη.
- Ερ. Σας έχει τύχει ποτέ να σας παραγγείλουνε κάτι και να μην ξέρετε ποιο είναι αυτό; Ποιος είναι αυτός ο σκοπός;
- Απ. Έχει τύχει να μου παραγγείλουν και να μην ξέρω. Βέβαια έχει τύχει και μου έχουν παραγγείλει νεότερους σκοπούς που δεν τους ξέρω, και αυτό δεν σημαίνει ότι θα πάω εγώ να τους μάθω για να μπορώ να τους παίζω. Δηλαδή όποιος σκοπός δε μ' αρέσει, δεν θα κάτσω να τον μάθω για να ευχαριστήσω τον κόσμο. Ή είναι μερικοί σκοποί που είμαι ντεμί. Δηλαδή, ουδέτερος. Όχι πως με χαλάει αλλά όχι πως μ' αρέσει κιόλας. Αυτούς όλους τους μαθαίνω για να... άμα τύχει και τους ζητήσει κάποιος. Αλλά αν δεν έπαιζα ποτέ μου ζωντανά δεν θα τους μάθαινα. Θα μάθαινα μόνο αυτούς που μ' αρέσουνε.
- Ερ. Κι αν σας ζητήσει κάποιος ας πούμε, έναν σκοπό που δεν τον ξέρετε εσείς τώρα, τι κάνετε; Τι του λέτε; Κάνετε κάτι;
- Απ. Θα του πω ότι δεν τον ξέρω τον σκοπό και να παραγγείλει κάποιον άλλον.
- Ερ. Τώρα... ένα συρτό, αποτελείται από κοντυλιές; Κάτι είπατε για κοντυλιές πριν.
- Απ. Κοντυλιές; Όχι.
- Ερ. Όχι. Δεν τα λέτε αυτά τα τμήματα του σκοπού κοντυλιές.
- Απ. Κοντυλιές, όχι. Οι κοντυλιές, οι κοντυλιές είναι...
- Ερ. Οι κοντυλιές αναφέρονται μόνο στα πεντοζάλια;
- Απ. ... στα πεντοζάλια, σιγανά. Βέβαια μια κοντυλιά μπορεί να σημαίνει, μπορεί να σου πει ο άλλος «παίξε μια κοντυλιά» και να σημαίνει ότι «παίξε μου κάτι, έτσι στα γρήγορα», «παίξε μου μια κοντυλιά». Δεν εννοεί «παίξε μου πεντοζάλια». Μια κοντυλέα είναι μια -δυο δοξαριές είναι ας πούμε μια κοντυλέα.

- Ερ. Κοντυλέα;
- Απ. Εμείς στο Ρέθυμνο λέμε ας πούμε -ελιά-, εμείς τη λέμε -ελέα-. Δηλαδή το -ιά- το κάνουμε -ε-. Κοντυλέα.
- Ερ. Μάλιστα. Που μπορεί να 'ναι συρτό αυτό, έτσι;
- Απ. Ναι, δεν θα σου πει ο άλλος.. Μπορεί να σου πει ο άλλος, «παίξε μου μια κοντυλέα», και να του πεις «τι θες να σου παίξω»; «Παίξε μου ένα συρτό». Και διαλέγεις εσύ για να σ' ακούσει. «Παίξε μου μια κοντυλέα». Άμα σου πει όμως «παίξε μου κοντυλιές», σημαίνει «παίξε μου πεντοζάλια». Βέβαια μπορεί να πει κι ο άλλος «ο τάδε παίζει καλές κοντυλιές», και να σημαίνει ότι παίζει καλά πεντοζάλια. Μπορεί να σημαίνει ότι... Μπορεί να πει το άλλο, «στην τάδε σειρά έπαιξε καλές κοντυλιές», δηλαδή «έπαιξε καλές δοξαριές, έπαιξε μερικά σημεία καλά».
- Ερ. Εννοεί δοξαριές όμως μ' αυτό.
- Απ. Εννοεί δοξαριές, ναι. Δεν εννοεί συγκεκριμένες δοξαριές, εννοεί συγκεκριμένα σημεία τα 'παίξε ωραία. Δηλαδή, συγκεκριμένες κοντυλιές. Καταλαβαίνετε τι εννοώ;
- Ερ. Συγκεκριμένα σημεία μέσα στις φράσεις του συρτού;
- Απ. Ναι, δηλαδή η κοντυλιά είναι μια μικρή φράση ας πούμε, θεωρώ εγώ. Μια κοντυλιά. Κοντυλιές είναι τα πεντοζάλια.
- Ερ. Κάθε συρτός έχει δυο...
- Απ. Δυο μέρη;
- Ερ. Δυο μέρη;
- Απ. Βέβαια. Συνήθως.
- Ερ. Αλλά δεν το ταυτίζετε αυτό με τις «φράσεις» που λέμε;
- Απ. Όχι, είναι το πρώτο γύρισμα και το δεύτερο γύρισμα.
- Ερ. Τα λέτε γυρίσματα; Στα συρτά;
- Απ. Ναι, ναι. Βέβαια, καθένας τα λέει με το δικό του τρόπο.
- Ερ. Καλά, ναι. Απλά λέω εσείς πώς τα χαρακτηρίζετε;
- Απ. Μπορεί π.χ. άλλο γύρισμα. Ναι, άλλο γύρισμα. «Παίξε το πρώτο γύρισμα,

- παίξε το δεύτερο γύρισμα, του τάδε συρτού. Πώς πάει το πρώτο γύρισμα»; Έτσι το λέω εγώ για να ξεχωρίσω τι θέλω να πω.
- Ερ. Και το πρώτο γύρισμα συνήθως είναι μικρότερο απ' το δεύτερο σε μουσική διάρκεια ας πούμε; Ή δεν έχει να κάνει;
- Απ. Όχι. Δεν έχει... Μπορεί το πρώτο να 'ναι μεγαλύτερο απ' το δεύτερο σε μουσική διάρκεια, σε διαστήματα ας πούμε. Αριθμό διαστημάτων.
- Ερ. Τα μετράτε αυτά; Που λένε στα Χανιά ας πούμε τέσσερα, έξι, οχτώ. Ότι έχει τέσσερα μέτρα αυτός ο συρτός. Ο Χανιώτης έχει έξι κι οχτώ. Τα λέτε αυτά έτσι;
- Απ. Εγώ δεν τα μετρώ. Δεν ξέρω, δεν κατάλαβα τώρα τι μετράνε οι Χανιώτες αλλά δεν έχουν όλοι τα ίδια διαστήματα. Δηλαδή τον ίδιο αριθμό διαστημάτων. Ο Χανιώτης έχει, ίσως έξι νομίζω; Οχτώ; Ή έξι ή οχτώ διαστήματα έχει ο Χανιώτης, η μελωδία.
- Ερ. Το πρώτο γύρισμα ή το δεύτερο;
- Απ. Το... τώρα. Το δεύτερο μάλλον, το δεύτερο. Δεν ξέρω. Το πρώτο είναι λίγο περίεργο, ας πούμε. Δεν μπορείς να το βάλεις σ' ένα καλούπι, «εδώ ξεκινάει, εδώ τελειώνει», όπως είναι άλλα συρτά. Δεν έχει αρχή και τέλος, έχει μόνο στην αρχή που ξεκινάει και στο τέλος που θα γυρίσει στο δεύτερο. Για τον *Πρώτο*.
- Ερ. Μπορεί ο *Πρώτος Χανιώτης* να σας οδηγήσει σε διαφορετικές σειρές συρτών;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Εσείς συνήθως προς τα πού το πάτε; Υπάρχουνε τρεις - τέσσερις, πέντε, δέκα επιλογές; Δεκαπέντε;
- Απ. Όπου θέλει μπορεί να το πάει ο καθένας.
- Ερ. Είκοσι επιλογές;
- Απ. Και εκατό επιλογές.
- Ερ. Όπου θέλει;
- Απ. Όπου θέλει, πραγματικά όπου θέλει. Γιατί μπορεί να αλλάξει από Μι που είναι ο Χανιώτης, να το αλλάξει ή σε Σολ και μετά να παίξει όποιο κομμάτι

- Σολ θέλει. Μπορεί να το γυρίσει σε Λα, και να παίξει όποιο κομμάτι Λα θέλει.
- Ερ. Αλλά πρέπει να το γυρίσει πρώτα.
- Απ. Πρέπει να το γυρίσει πρώτα. Ή μπορεί να μείνει στη Μι, και να παίξει από Μι όποιο κομμάτι θέλει. Δηλαδή πρέπει να αλλάξει το δρόμο, να τον πάει από Μι μινόρε που είναι ο *Πρώτος* συρτός, να τον πάει σε άλλο δρόμο. Ή να μείνει στον ίδιο δρόμο.
- Ερ. Εγώ αν ακούσω εσάς σε δέκα διαφορετικές περιπτώσεις να ξεκινάτε κάτι με *Πρώτο Χανιώτη*. Μετά θα ακούσω διαφορετική εξέλιξη ή συνήθως...
- Απ. Συνήθως μετά τον *Πρώτο*, πάνε στο *Δεύτερο* συρτό. Εγώ τον ονομάζω δεύτερο, δεν ξέρω πώς τον ονομάζουν οι άλλοι.
- Ερ. Ποιος είναι ο δεύτερος;
- Απ. Που λέει ο *Σκουλάς Μαδάρες μου Χανιώτικες, κορφή του Ψήλορείτη*. Συνήθως εκεί τον πάνε οι περισσότεροι.
- Ερ. Εσείς εκεί το κλείνετε;
- Απ. Συνήθως εκεί αλλά τυχαίνει μερικές φορές και θέλω να παίξω κάτι διαφορετικό και το γυρίζω αλλού.
- Ερ. Και μετά από το *Μαδάρες μου Χανιώτικες* πού πάμε;
- Απ. Μετά πάλι καταλήγουμε σε Μι, οπότε ή θα παίξεις *Λουσακιανό* ή θα γυρίσεις σε Λα, έχει... Αυτά δεν είναι πράγματα που μπορείς να τα προγραμματίσεις ας πούμε. Εκείνη τη στιγμή σου έρχεται.
- Ερ. Μετά δηλαδή πάλι ανοίγονται άλλες επιλογές;
- Απ. Ναι, μετά από κάθε σκοπό πάει αλλού. Δηλαδή κάθε σκοπός έχει χίλια... μπορείς να το πας μετά σε χίλιους σκοπούς άλλους.
- Ερ. Και η συνεννόηση με το λαουτιέρη πώς γίνεται; Υπάρχει κώδικας επικοινωνίας; Ας πούμε κοιτιέστε; Ή ο άλλος το ξέρει, πού θα πάει ο Κώστας ας πούμε;
- Απ. Αν ο λαουτιέρης έχει παίξει πολλές φορές με το λυράρη, τον έχει μάθει κάπως δηλαδή, και ξέρει σε ποια σημεία θα αλλάξει το σκοπό. Δεν ξέρει βέβαια ποιο σκοπό θα παίξει.

- Ερ. Και τι κάνει εκείνη την ώρα;
- Απ. Εκείνη την ώρα κρατάει.
- Ερ. Καταρχήν πού ξέρει ότι εσείς τελειώνετε από τον *Πρώτο το Χανιώτη* τώρα, απ' το *Πρώτο*, και πάτε...
- Απ. Το ακούει.
- Ερ. Παίξετε όμως πολλές επαναλήψεις, το δεύτερο γύρισμα ας πούμε, φερ' ειπείν. Του *Πρώτου*.
- Απ. Το... ναι. Ό,τι ακούει παίζει ο λαουτιέρης. Βέβαια θα μου πείτε ότι... πάντα μένει ένα διάστημα πίσω ο λαουτιέρης. Όσο πιο μικρό είναι αυτό το διάστημα, τόσο πιο συνοδευτικός είναι ο λαουτιέρης.
- Ερ. Τόσο πιο καλό;
- Απ. Τόσο πιο καλός συνοδός λαουτιέρης είναι για τη λύρα. Δηλαδή αν μπορεί και σε πιάσει ακριβώς εκεί που θα το γυρίσεις, τότε είναι ο σωστός συνοδός. Το οποίο ο κύριος Μαργογιαννάκης το καταφέρνει μια χαρά.
- Ερ. Πώς γνωριστήκατε με τον κύριο Μαργογιαννάκη;
- Απ. Ε, απ' τον πατέρα μου. Ο πατέρας μου τον ήξερε. Δεν ξέρω τώρα πού τον είχε γνωρίσει ο πατέρας μου αλλά απ' τον πατέρα μου είναι δηλαδή η σχέση αυτή, η γνωριμία. Δεν έχουμε πολλές φορές μαζί, αλλά... Πιο πολύ τον ακούμε παρά που τον βλέπουμε και παίζουμε μαζί.
- Ερ. Ο πατέρας σας κατασκευάζει λύρες;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Έχει κατάστημα;
- Απ. Έχουμε μαγαζί με μουσικά όργανα, εδώ στο Ρέθυμνο, έχει και πολλά ηχητικά μέσα αλλά απ' όλα τα μουσικά όργανα. Κατασκευάζει τις λύρες και τα λαούτα. Δηλαδή λύρες και λαούτα τα φτιάχνει αυτός και τα υπόλοιπα τα κάνει εμπόριο. Κι αυτό είναι καλό βέβαια για μας.
- Ερ. Εσείς όταν θα τελειώσετε τη σχολή σας με το καλό, το Τμήμα Χημικών Μηχανικών, τι σκέφτεστε να κάνετε; Τι σχεδιάζετε;
- Απ. Εγώ μόλις τελειώσω γενικά τις σπουδές, δεν ξέρω αν θα κάνω μεταπτυχιακά

και τα λοιπά – φαντάζομαι. Μόλις τελειώσω όλες τις υποχρεώσεις, πάνω στη σχολή μου θέλω να ασχοληθώ. Θέλω να βρω κάποια δουλειά που να έχει σχέση με το αντικείμενο μου. Είτε στα τρόφιμα, είτε... Ότι περικλείει τέλος πάντων το αντικείμενο, μ' αυτό θέλω να ασχοληθώ σαν κύριο επάγγελμα. Δεν θέλω δηλαδή, δεν έχω σκοπό να σπουδάσω και μετά να έρθω εδώ να παίζω λύρα και να είμαι επαγγελματίας. Η σχολή μου θα 'ναι η δουλειά μου.

Ερ. Δε σας αρέσει ή φοβάστε ότι θα είναι κάτι αβέβαιο ας πούμε;

Απ. Ε... Δεν φοβάμαι ότι θα είναι κάτι... Δεν είναι βασικό επάγγελμα η λύρα. Δηλαδή σήμερα υπάρχουν εκατοντάδες λυράρηδες κι επιπλέον δε μ' αρέσει αυτό το επάγγελμα. Του λυράρη. Δηλαδή δεν έχει πάρει καλό δρόμο. Δηλαδή βγαίνουν οι λυράρηδες, παίζουνε για τα λεφτά, πάνε στο γάμο, ο κόσμος δεν θέλει να ρίξει χαρίσματα, δεν έχει λεφτά να ρίξει, ο λυράρης δεν ευχαριστιέται να παίζει άμα δεν έχει λεφτά... Είναι ένας... μια κατάσταση που δε μ' αρέσει, και ένα παραπάνω που σπουδάσω κιόλας, για αυτό θα ακολουθήσω αυτό το επάγγελμα. Δηλαδή ακόμα και να μην σπουδάσω, δε θα ακολουθούσα αυτό σαν κύριο επάγγελμα. Λύρα παίζω επειδή μ' αρέσει κι επειδή θέλω να... αν καταφέρω κάποια στιγμή να προσφέρω κάτι στην κρητική μουσική, γιατί πιστεύω ότι περνάει μια κρίση σήμερα. Πιστεύω ότι δεν υπάρχουνε δημιουργίες κι ότι... αυτό που σας είπα: ότι ο καθένας παίζει για ιδιοτελείς σκοπούς. Δεν είναι κακό να παίζεις για ιδιοτελείς σκοπούς, αλλά άμα προσφέρεις, αρκεί να προσφέρεις. Δηλαδή σήμερα δεν προσφέρεται, δεν προσφέρουν οι καλλιτέχνες φοβερά πράγματα, σε σύγκριση πάντα με τους παλιούς, γιατί πάντα έχω μια σύγκριση, έτσι; Με τους παλιούς. Σε σχέση με τους παλιούς, οι σημερινοί δεν προσφέρουνε πολλά πράγματα. Αν προσφέρανε, με γεια τους με χαρά τους να πληρώνονται και... Εγώ πιστεύω ότι οι αξίες πρέπει να πληρώνονται, αλλά εφόσον δεν υπάρχουν δημιουργίες και δεν βγαίνει κάτι καινούργιο, δεν θέλω κι εγώ να μπω σ' αυτόν τον κύκλο ας πούμε, να παίζω από 'δω, να παίζω από 'κει, και να μην έχω προσφέρει κάτι. Κι ακόμη και να προσφέρω κάτι, δεν το θεωρώ ότι θα ζήσω μ' αυτό. Θα

- τελειώσω τη σχολή μου με το καλό, κάποια στιγμή θα βρω και μια δουλειά, οπότε δεν θα έχω την ανάγκη να γίνω επαγγελματίας. Επαγγελματίας με τη σημερινή έννοια.
- Ερ. Τώρα θεωρείτε τον εαυτό σας ημι-επαγγελματία ή ερασιτέχνη; Ή επαγγελματία;
- Απ. Επαγγελματία όχι. Ημι-επαγγελματία θα τον χαρακτηρίσω, εκ του αποτελέσματος. Δηλαδή επειδή τυχαίνει και παίζω πάνω ας πούμε, και βγάνω κάνα χαρτζιλίκι, από 'κει. Όχι ότι το κυνηγώ και παίζω έτσι, επαγγελματικά.
- Ερ. Μάλιστα. Κύριε Κώστα ευχαριστώ πάρα - πάρα πολύ.
- Απ. Ευχαριστώ κι εγώ.
- Ερ. Πολύ σημαντικά αυτά που μου είπατε.
- Απ. Τα λίγα...
- Ερ. Τα λίγα... Πολλά ήταν τελικά αλλά πολύτιμες οι πληροφορίες, και που είσαστε νέος, ένας λόγος παραπάνω.
- Απ. Ευχαριστώ κι εγώ για την πρόσκληση και ελπίζω να βοήθησα.
- Ερ. Βοηθήσατε γιατί βλέπουμε κάποια άλλα πράγματα που δεν μας τα έχουνε πει και δεν γίνεται και να μας τα πούνε κάποιοι που είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία. Να 'στε καλά.
- Απ. Ελπίζω, ελπίζω να γίνει κάτι με την κρητική μουσική και να ανεβεί πάλι στις δόξες της, γιατί σήμερα έχει πάρει πιστεύω κατηφορικό δρόμο και δεν ξέρω πού θα φτάσουμε. Αυτό ελπίζω μόνο.